Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

PRIJELOM_26_08_2010.indd 1 27.8.2010 13:06:16

NAKLADNIK
Agencija za odgoj i obrazovanje
Donje Svetice 38, 10000 Zagreb
www.azoo.hr

ZA NAKLADNIKA
Vinko Filipović, prof.

© Centar za građanski odgoj, 2009.
© Agencija za odgoj i obrazovanje, 2010.
Materijali korišteni u ovom udžbeniku prevedeni su iz materijala izrađenih u Centru za građanski odgoj i prilagođeni u Agenciji za odgoj i obrazovanje.

UREDNIK
Miroslav Mićanović

UDŽBENIK PRIREDILI
Nevenka Lončarić-Jelačić i Tomislav Ogrinšak

PRIJEVOD
mr. sc. Zlata Pavić

ILUSTRACIJE
Ivana Gorički

NASLOVNICA I GRAFIČKA PRIPREMA
Teovizija, Zagreb

TISAK
Kerschoffset, Zagreb

ISBN 978-953-7290-21-4
Pripremljeno u Agenciji za odgoj i obrazovanje
Tiskano u Hrvatskoj 2010.

Program su poduprli: Centar za građanski odgoj i Ministarstvo prosvjete SAD-a

PRIJELOM_26_08_2010.indd 2 27.8.2010 13:06:18

Građanski odgoj i obrazovanje

Modul osnove demokracije

Vlast, pravda, odgovornost, privatnost

Udžbenik za učenike

I.

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2010.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 3 27.8.2010 13:06:18

Izvornik

FOUNDATIONS OF DEMOCRACY
AUTHORITY, PRIVACY, RESPONSIBILITY, AND JUSTICE
STUDENT BOOK

Center for Civic Education
5146 Douglas Fir Road, Calabasas, CA 91302 (818) 591 9321

All rights reserved. Forms in this text may be reproduced for instructional purposes.
Reproduction or transmittal of this work in any form or by any electronic, mehanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocoping and recording, and use of this work in any form in any information storage and retrieval system is forbidden without prior written permission of the copyright holder.

Zadržavamo autorska prava. Upitnici iz teksta mogu se koristiti u svrhu podučavanja. Pretisak ili uporaba ovoga izdanja u druge svrhe elektroničkim, mehaničkim ili nekim drugim putem, preslikavanje ili presnimavanje te bilo koji oblik pohranjivanja ili pretraživanja podataka zabranjen je bez prethodne pismene suglasnosti vlasnika autorskih prava.

Sadržaj

Predgovor	Nevenka Lončarić-Jelačić	7
Lekcija 1	Zašto nam treba vlast?	9
Lekcija 2	Što je republikanska vlast?	11
Lekcija 3	Što je ustavna državna vlast?	13
Lekcija 4	Kako organizirati državnu vlast da bi se izbjegla zlouporaba moći?	15
Lekcija 5	Kako koristimo naš status građanina u ustavnoj demokraciji?	17
Lekcija 6	Kako građani mogu sudjelovati?	21
Lekcija 7	Koje odluke donosite kao građanin?	23
Lekcija 8	Kakva je razlika između vlasti i moći bez vlasti?	26
Lekcija 9	Što bi se dogodilo da nema vlasti?	28
Lekcija 10	Gdje se susrećemo s vlašću i koji su izvori vlasti?	31
Lekcija 11	Kako birati ljude na položaje vlasti?	34
Lekcija 12	Koga biste birali na položaj vlasti?	37
Lekcija 13	Koje su posljedice uporabe vlasti?	40
Lekcija 14	Kako ćemo dobro odrediti opseg i ograničenja položaja vlasti?	43
Lekcija 15	Kako biste procijenili ovaj položaj vlasti?	45
Lekcija 16	Što treba razmotriti pri procjeni pravila?	48
Lekcija 17	Zašto dijeliti pitanja pravde u tri kategorije?	50
Lekcija 18	Što je odgovornost?	52
Lekcija 19	Koji su izvori odgovornosti?	55
Lekcija 20	Na koji način možete ispitati odgovornosti	57

PRIJELOM_26_08_2010.indd 5 27.8.2010 13:06:19

PRIJELOM_26_08_2010.indd 6 27.8.2010 13:06:19

PREDGOVOR

Zakonske i druge pravne osnove za obvezno ugrađivanje građanskog odgoja i obrazovanja

Ugrađivanje građanskog odgoja i obrazovanja kao obveznog izbornog i kroskurikularnog predmeta te ključne kompetencije za cjeloživotno učenje u kurikulume osnovne i srednje škole sukladno je *Nacionalnom okvirnom kurikulumu* Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa donesenom 2010. godine.

Obveza ugrađivanja građanskog odgoja i obrazovanja u cjelokupni školski kurikulum proizlazi i iz nacionalnih programa i akcijskih planova, međunarodnih konvencija i preporuka te iz integracijskih procesa u Europsku Uniju. Među brojnim dokumentima posebno ističemo: *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava u Republici Hrvatskoj od 2008. do 2011*. u kojem se navodi mjera 123.2. koja glasi „Unaprijediti model obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo i njegovo provođenje za pojedine razine i oblike odgoja i obrazovanja", *Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama*, *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava u Republici Hrvatskoj od 2008. do 2011. godine i Akcijski plan provedbe*, *Nacionalnu strategiju stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2006. do 2011*, *Nacionalni program za borbu protiv korupcije*, *Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije 2008–2013*, *Zakon o zaštiti potrošača*, *Nacionalni program zaštite potrošača za razdoblje 2009–2012. i Akcijski plan provedbe*, *Zakon o ravnopravnosti spolova*.

O rezultatima provedbe građanskog odgoja i obrazovanja razvijen je sustav redovitog i obveznog izvješćivanja prema upravama Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa te Uredima Vlade Republike Hrvatske radi podnošenja periodičnih izvješća Vladi i Saboru Republike Hrvatske. *Periodična izvješća Republike Hrvatske podnose se međunarodnim tijelima o primjeni deklaracija i konvencija kojih je Republika Hrvatska potpisnica te posebnih tematskih izvješća Europskoj komisiji*.

Ciljevi provedbe: Nastavnici osposobljeni za primjenu kroskurikularne teme građanski odgoj i obrazovanje, izrađeni moduli građanskog odgoja i obrazovanja: kurikulumi, nastavni materijali za učenike i učitelje, metodologija evaluacije građanske kompetencije, održane smotre učeničkih projekata i tiskane brošure o projektima, razmijenjena međunarodna iskustva i razvijen profil i prepoznatljivost Hrvatske po metodološkom pristupu i stupnju razvijenosti ovoga područja na regionalnom, europskom i međunarodnom planu.

Moduli provedbe: Radi provođenja građanskog odgoja i obrazovanja kao kroskurikularne teme – integrirajućeg predmeta – u Agenciji za odgoj i obrazovanje u suradnji s učiteljima, županijskim voditeljima stručnih vijeća za demokratsko građanstvo, stručnjacima iz visokoškolskih i istraživačkih ustanova i nevladinih organizacija, razvijamo praktične module njegove provedbe.

Za sada su to: Modul osnove demokracije, Modul simulirana suđenja i vladavina prava, Modul projekt građanin – razvoj poduzetnosti, Modul zaštite potrošača, Modul humane vrednote i istraživanje humanitarnog prava, Modul razvoja karaktera, identiteta, interkulturalnosti, Modul učitelji i učenici miritelji i razvoj socijalnih vještina, Modul volonterskog rada i socijalne solidarnosti, Modul za razvoj ravnopravnosti spolova. Svaki modul obuhvaća: kratki kurikulum (15 do 32 sata), utvrđene ishode/kompetencije – **znanja, vještine i stavovi potrebni za razvoj kompetencija**, **metode** prikladne za učenje i poučavanje, **načini vrednovanja** postignuća učenika i samovrednovanja učenika i učitelja, priručnik za učitelje, udžbenik za učenike.

Nevenka Lončarić-Jelačić

PRIJELOM_26_08_2010.indd 7 27.8.2010 13:06:19

PRIJELOM_26_08_2010.indd 8 27.8.2010 13:06:19

1. LEKCIJA

Zašto nam treba vlast?

Cilj lekcije

U ovoj ćemo lekciji upoznati neke od osnovnih ideja koje su važne za razumijevanje republikanske vlasti. Naučit ćete zašto nam je potrebna vlast. Također ćete naučiti kako treba oblikovati vlast.

Upamtite pojmove

prirodna prava
temeljna ljudska prava
vlast
apsolutna vlast
prirodno stanje
pristanak
društveni ugovor ili društveni dogovor

Problemi za rješavanje
ODREĐIVANJE TEMELJNIH PRAVA

Zamislite jedno pravo za koje smatrate da ga svi ljudi trebaju imati. Primjera radi, složit ćete se da svaki građanin Hrvatske ima pravo biti zaštićen od provalnika i lopova. Pretpostavljamo da je većina stanovnika Hrvatske istog mišljenja.

Podijelite se u male skupine i objasnite kako ovakva prava mogu biti zaštićena.

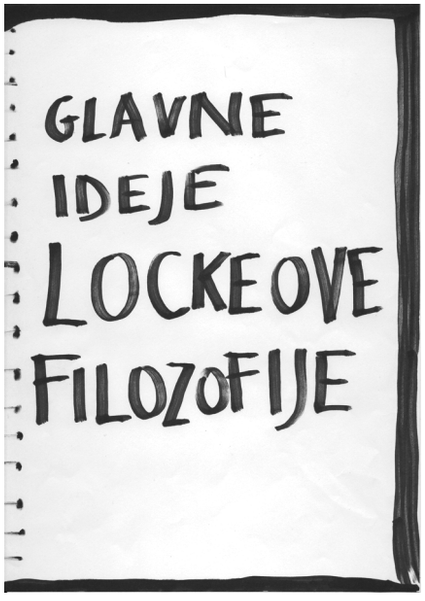

Koje su glavne ideje Lockeove filozofije?

Definiranje temeljnih ljudskih prava

Većina ljudi vjeruje da svi ljudi imaju pravo na život, slobodu i vlasništvo. Ta su se prava nekad nazivala **prirodnim pravima**. Danas ih nazivamo **temeljnim ljudskim pravima**. Pod pojmom prirodnih prava podrazumijeva se da svi imaju ta prava samim time jer su ljudska bića. Svatko se rađa s tim pravima i nitko ih nikome ne može oduzeti.

Mnogi ljudi vjeruju da ta prava ljudima daje Bog, a po nekima je prirodno da ih ljudi imaju sami po sebi.

John Locke bio je poznati engleski filozof. Živio je od 1632. do 1704. Napisao je knjigu pod nazivom "Dvije rasprave o građanskoj vlasti" (1690). U toj je knjizi pisao o prirodnim pravima. Istaknuo je da bi glavni cilj vlasti trebao biti zaštita prirodnih prava ljudi. Također je pisao da kraljevi ne bi trebali imati **apsolutnu, neograničenu moć.** Oni ne bi trebali imati mogućnost da ljude liše njihovih prirodnih prava.

Zaštita temeljnih ljudskih prava

Iako se ljudi slažu glede postojanja određenih prirodnih prava, brinu se o tome kako ta prava zaštititi. Locke i drugi razmišljali su o tome kakav bi bio život da nema vlasti ni zakona. Ovakvu situaciju nazvali su **prirodnim stanjem**. Bojali su se da bi u prirodnom stanju njihova prava bila oduzeta.

Rješavanje problema
RAZMIŠLJAJTE KAO ZNANSTVENIK

Zamislite život u prirodnom stanju. Kako bi izgledao vaš razred da nema propisa? Što bi se dogodilo kad nastavnik ne bi imao prava voditi i usmjeravati učenike?

Podijelite se u male skupine i odgovorite na pitanja o takvoj situaciji. Izaberite nekoga da objasni

PRIJELOM_26_08_2010.indd 9 27.8.2010 13:06:19

vaše odgovore razredu. Usporedite svoje odgovore s Lockeovim tvrdnjama.

1. Kakve bi bile prednosti, a kakvi nedostaci života u prirodnom stanju?
2. Što bi se moglo dogoditi s ljudskim pravima?
3. Kakav bi bio život ljudi?

Usporedite svoje odgovore s Lockeovim tvrdnjama

Moguće je da ste pretpostavili iste nedostatke kao i Locke koji je vjerovao:

1. da bi jači i pametniji ljudi mogli oduzeti slabijima život, slobodu ili vlasništvo;
2. slabiji bi se mogli udružiti i oduzeti pravo jačim i pametnijim;
3. ljudi bi bili nezaštićeni i nesigurni.

Društveni ugovor

John Locke i drugi filozofi predložili su rješenje problema koji bi postojali tamo gdje nema vlasti. U prirodnom stanju ljudi bi se mogli osjećati slobodni činiti što ih je volja. Međutim, njihova prava ne bi bila zaštićena i ne bi se osjećali sigurnima.

Locke je tvrdio kako bi ljudi trebali postići dogovor da se odreknu nekih svojih sloboda u zamjenu za zaštitu i sigurnost. Trebali bi dati **pristanak** da će poštovati zakone koji bi im osigurali zaštitu. Ovaj dogovor nazivao bi se **društveni ugovor**.

Društveni ugovor je dogovor ljudi o tome da stvore vlast koja bi njima upravljala i zaštitila njihova prirodna prava. Ovim ugovorom ljudi pristaju na poštovanje zakona koje je donijela vlast.

Ponavljanje i primjena lekcije

1. Što je svrha vlasti prema tumačenju filozofa prirodnog prava?
2. Tko daje prema filozofima prirodnog prava vlasti pravo da upravlja?
3. Što je društveni ugovor? Mislite li da je to najbolji način da se osnuje vlast? Objasnite odgovor.
4. Koja bi prema vašem mišljenju prava ljudi morali imati?

Kako ovaj crtež prikazuje ideju "prirodnog stanja"? Koja su prirodna prava prekršena?

2. LEKCIJA

Što je republikanska vlast?

Cilj lekcije

U ovoj ćete lekciji upoznati još nekoliko ideja koje su bile važne za razumijevanje republikanske vlasti. Moći ćete objasniti te ideje i shvatiti zašto su one i danas važne za nas.

Upamtite pojmove

Rimska Republika
aristokrati
diktator
republikanska vlast
zajedničko dobro
građanska vrlina
podjela vlasti (odvojene ovlasti)
ujednačenje ovlasti

Koristimo svoje poznavanje povijesti

Prije više od dvije tisuće godina u Europi su se javili prvi oblici republikanske vlasti. To je bilo za vrijeme **Rimske Republike** koja je trajala od 509. godine do 27. godine prije Krista. Glavni grad te Republike bio je Rim. Ostaci arhitekture toga vremena i danas se mogu vidjeti u Rimu.

Za vrijeme Rimske Republike Rimljani su vladali bez kralja. Obični ljudi i **aristokrati** (bogata viša klasa) dijelili su vlast kako bi vladali. Ljudi su birali vođe koji su trebali donositi zakone u svojoj zemlji i vladati prema tim zakonima.

Ovaj oblik vlasti može se nazvati **republikanska vlast**. Republikanska vlast može se definirati kao tip vlasti u kojoj:

- građani imaju pravo vladati;
- građani daju vlast onima koje biraju da ih predstavljaju i služe njihovim interesima;
- ti predstavnici dužni su razvijati zajedničko dobro.

Neki mislioci ističu da je republikanska vlast bila moguća u Rimu samo zbog **građanske vrline** Rimljana. Građanska vrlina pretpostavlja da i građani i njihovi predstavnici koji upravljaju žive skromnim životom. Radili su marljivo, a zajednička im je dobrobit bila važnija od njihovih osobnih, sebičnih interesa. Prednosti su takve vlasti u tome da:

- predstavnici naroda donose pravedne zakone koji služe zajedničkom dobru, a ne tek interesima jedne skupine;
- ljudi imaju više slobode i žive sigurnijim i udobnijim životom.

Mnogi su se narodi prilikom stvaranja svoje vlasti ugledali na iskustva Rimske Republike. Naprimjer, utemeljitelji Sjedinjenih Američkih Država vjerovali su da je republikanska vlast najbolji oblik vlasti koju žele stvoriti za sebe jer bi mogli koristiti iste prednosti kao i stari Rimljani. Hrvatska je također prema Ustavu Republika s parlamentarnom demokracijom. Prvi slobodni demokratski izbori za Sabor (parlament) održani su 22. travnja i 6. svibnja 1990. Prvi demokratski izabrani Sabor konstituiran je 30. svibnja 1990.

Cincinnatus: primjer građanske vrline

Godine 458. prije Krista Rim je bio u velikoj opasnosti. Vojska s istočnog dijela Apeninskog poluotoka pljačkala je i palila okolicu. Rimska je vojska pružala otpor, ali je bila okružena sa svih strana neprijateljem. Uprava Rima odlučila je pozvati Cincinnatusa, vještog vojnika i vođu, da im pomogne. Poslali su glasnike koji su ga pozvali da služi kao **diktator** (vrhovni vladar neograničene moći) sve dok traje kriza.

Cincinnatus je bio seljak koji je naporno radio na svoja četiri jutra zemlje. Glasnici su ga zatekli kako ore njivu. Volio je svoju zemlju, ali je ostavio svoj plug da bi krenuo u Rim i vodio rimsku vojsku. U bitci koja je trajala dva dana, njegova je vojska porazila neprijatelja i spasila zemlju. Cincinnatusa su hvalili i slavili. Ali po završetku bitke nije više želio biti diktator, niti biti slavljen. Vratio se svojoj kući i svome životu seljaka i običnog Rimljanina.

Povratkom kući Cincinnatus je pokazao da je više cijenio život običnog Rimljanina nego slavu i vlastitu

PRIJELOM_26_08_2010.indd 11 27.8.2010 13:06:21

moć. Poštovao je rimsku vlast. Nije želio iskoristiti svoju popularnost da bi preuzeo vlast od predstavnika koje su izabrali građani. To je bio primjer **građanske vrline** po kojoj su Rimljani bili poznati u razdoblju Republike.

Razmatranje građanske vrline

Utemeljitelji SAD-a smatrali su da je građanska vrlina važna za ispravno djelovanje američke vlasti. **Građanska vrlina** znači da ljudi postavljaju **zajedničko dobro** iznad vlastitih interesa.

Stoga su mislili da je važno odgojem prenositi i održavati građanske vrline među građanima. Roditelji bi trebali o tome učiti djecu, nastavnici poučavati u školama, svećenici u crkvama.

Od ljudi koji su upravljali zemljom očekivalo se da služe kao primjeri. Ove republikanske vrijednosti bile su dio običaja i tradicije ljudi.

Pretpostavlja se da je Rimskoga Carstva nestalo jer su građani izgubili građanske vrline i isticali vlastite interese iznad zajedničkog dobra.

Utemeljitelji su znali da se ljudi ponekad neće htjeti odreći svojih interesa. Međutim, nadali su se da će ipak biti uljudni prema drugima, spremni da pomognu, zainteresirani za njihovo dobro. Vjerovali su da su obitelj i društvo veoma važni u takvom odgajanju djece da ona u svojem ponašanju uzimaju u obzir i zajedničke interese.

Kad se treba odreći svojih interesa u korist zajedničkog dobra?

Ovo je teško pitanje na koje svaki pojedinac mora samostalno dati odgovor.

Sljedeća će vam vježba pomoći razmotriti ovo pitanje.

Rješavanje problema
POJEDINAČNI INTERESI I ZAJEDNIČKO DOBRO

Razmotrite problem pojedinačnih interesa i zajedničkog dobra razmatrajući sljedeća pitanja. Podijelite se u skupine od po pet učenika. Neka predstavnik svake skupine izloži odgovore razredu.

1. Opišite osobu koju poznajete ili nekog od čelnika u svome narodu za koga mislite da ima građansku vrlinu. Objasnite razloge za svoje mišljenje o toj osobi.
2. Objasnite situacije u kojima biste morali, po vašem mišljenju, istaknuti zajedničko dobro iznad svojeg interesa.
3. Opišite neku situaciju u kojoj smatrate da nije potrebno staviti zajedničko dobro ispred vašeg osobnog interesa.
4. Opišite neke stvari koje bi vlada mogla učiniti, a koje bi bile u interesu zajedničkog dobra.
5. Navedite neke situacije u kojima bi se ljudi mogli sporiti o tome što je najbolje za sve. Kako riješiti ta neslaganja? Objasnite.

Kako treba organizirati republikansku vlast?

O republikanskoj vlasti može se učiti i od Montesquieua (1689–1755), francuskog filozofa. On je jedan od najboljih poznavalaca mogućnosti i oblika republikanske vlasti. Montesquieu je vjerovao da je najbolji način kojim će se osigurati da vlast služi zajedničkoj dobrobiti ako se učini sljedeće:

- **Razdvojiti ovlasti državne vlasti** na različite dijelove ili ogranke tako da ni jedan nema sve ovlasti. Svaki ogranak treba predstavljati interese različite skupine u društvu.
- **Ujednačiti količinu ovlasti** između ovih dijelova tako da ni jedan ne može nadzirati ostale dijelove.
- Omogućiti svakom dijelu da **nadzire** način na koji se drugi dijelovi koriste vlašću.

Montesquieu je, poput mnogih drugih, vjerovao da nijedan dio ne može kontrolirati cijelu vlast ukoliko su njezine ovlasti podijeljene, ujednačene, nadzirane. Tako ni jedan ogranak neće moći iskoristiti vlast za vlastite, sebične interese. Takva bi vlast bila sposobna raditi za zajedničku dobrobit.

Bitan korak k takvoj vlasti jest osnivanje ustavne državne vlasti. U sljedećoj lekciji ćete naučiti što je ustav i što je ustavna vlast.

Ponavljanje i vježbanje lekcije

1. Što je republikanska vlast?
2. Zašto je Montesquieu vjerovao da ovlasti republikanske vlasti treba podijeliti na različite dijelove?
3. Što je bila svrha ujednačenja ovlasti između različitih dijelova u vlasti? Zašto svakom dijelu treba dati mogućnost da nadzire rad drugih dijelova?
4. Zašto su Cincinnatusa smatrali uzorom građanske vrline?
5. **Zašto mnogi misle da republikanska vlast nije moguća ako građani nemaju građanske vrline?**
6. Kako se održavaju i razvijaju građanske vrline?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 12 27.8.2010 13:06:21

3. LEKCIJA

Što je ustavna državna vlast?

Cilj lekcije

Ova lekcija govori o tri osnovne ideje. To su ideje: a) ustava, b) ustavne državne vlasti i c) ustava, vrhovnog zakona. Budući da su te ideje veoma važne u razumijevanju ustrojstva hrvatske vlasti, definirat ćemo ih što jasnije možemo. Kad savladate ovu lekciju, moći ćete objasniti te ideje, a i neke od važnih razlika između ustavne vlasti i autokratske ili diktatorske vlasti.

Upamtite pojmove

ustav (najviši državni zakon, vrhovni zakon)
ustavna vlast
autokratska vlast
područje privatnosti

Definiranje ustava

Ustav je okvir za državnu vlast. Govori o tome kako se državna vlast organizira i kako djeluje. Ustavi su u većini slučajeva pisani, npr. Ustav Republike Hrvatske, ustavi većine europskih zemalja, ustav SAD-a. Neki su djelomice pisani. Najbolji je primjer takve vrste ustava Ustav Velike Britanije. Neki ustavi nisu pisani. Mnoga su društva u prošlosti imala ustave koje su činili nepisana tradicija i običaji.

Prema ovoj definiciji ustava svaka nacija ima ustav. I dobre i loše vlasti imaju svoj ustav.

Proučavanje ustava jedne zemlje pomoći će vam da odgovorite na neka pitanja o njezinoj vlasti i njezinim građanima. Evo nekih pitanja na koja ustav obično odgovara:

PITANJA O DRŽAVNOJ VLASTI

- Koja je svrha državne vlasti?
- Kako je državna vlast organizirana? Koji je dijelovi čine? Što je u nadležnosti svakog dijela vlasti?
- Na koji način vlast treba djelovati? Kako nastaju propisi?
- Kako se biraju dužnosnici koji će raditi u državnoj vlasti?

PITANJA O GRAĐANIMA

- Tko se smatra građaninom?
- Trebaju li građani imati nadzor nad državnom vlašću? Kako se to provodi?
- Kakva prava i odgovornosti imaju građani?

Uređenje ustavne državne vlasti

Postojanje ustava ne podrazumijeva da ta nacija ima i ustavnu vlast. **Ustavna državna vlast** postoji kad su ovlasti osobe, ili skupine koja vodi državu, ograničene. Npr. naš ustav ograničava ovlasti sudstva jer propisuje da se nitko ne može natjerati da svjedoči protiv sebe.

Ova ograničenja moći državne vlasti dio su ustava. U ustavnoj vlasti ljudi koji odlučuju moraju poštovati ograničenja. Ustav ima načina da ih na to obveže. Neki od načina na koje ustav to može učiniti daju se u sljedećoj lekciji.

Kako ste već naučili, sve države imaju ustave koji učvršćuju njihovu organizaciju i način na koji djeluju. U nekim je državama, međutim, vlast neograničena. Ustav u takvim državama može dovesti do neograničene vlasti ako u njemu nisu utvrđeni načini njezina ograničenja.

Zamislite da ustav jedne nacije ne ograničava ovlasti svoje vlasti. Ili, zamislite, da ograničava moć, ali samo formalno. U obje te situacije vlast nije ustavna. Takva vlast neograničene moći naziva se **autokratskom** ili diktatorskom vlašću.

U ustavnoj državnoj vlasti ustav mora učinkovito ograničiti uporabu moći. Ustav se mora smatrati vrhovnim zakonom koji moraju poštovati oni koji upravljaju.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 13 27.8.2010 13:06:21

Određenje ustava

U ustavnoj državnoj vlasti ustav ili vrhovni zakon ima pet važnih obilježja:

1. Propisuje osnovna prava građana na život, slobodu i vlasništvo.
2. Određuje odgovornost državne vlasti da zaštiti ta prava.
3. Određuje ograničenja uporabe ovlasti članova državne vlasti. Većina se tih ograničenja vezuje za tri osnovna područja. Primjeri načina na koji hrvatski ustav ograničava moć državne vlasti u tim područjima jesu sljedeći:
   - Prava građana. Članovi državne vlasti ne mogu nas lišiti prava slobode govora.
   - Način na koji se raspodjeljuju sredstva. Članovi državne vlasti ne mogu prisvojiti nečije vlasništvo bez odgovarajuće novčane nadoknade.
   - Način na koji se rješavaju sukobi. Onima koji su optuženi za zločin mora se ponuditi korektan sudski postupak.
4. Postavlja se načelo **područja privatnosti**. Područje privatnosti dio je privatnog života pojedinca i ne tiče se državne vlasti. Pojedinac ima pravo na privatnost: npr. Vlada Republike Hrvatske ne može zabraniti poštovanje i slijeđenje religioznih uvjerenja.
5. Može se izmijeniti jedino uz suglasnost većine građana i prema određenom nizu procedura.

Rješavanje problema
RAZUMIJEVANJE USTAVNE DRŽAVNE VLASTI

Podijelite se u pet skupina. Svaka skupina treba zastupati jedan od navedenih oblika ustavne državne vlasti i pratiti upute koje slijede. Skupine trebaju argumentirati svoja stajališta pred razredom.

1. Objasnite obilježja i dajte primjere. (Učenici se mogu koristiti primjerkom Ustava.)
2. Objasnite važnost tih obilježja.

Ponavljanje i primjena lekcije

1. Što je ustav? Što možete naučiti o vlasti jedne nacije proučavajući njezin ustav?
2. Objasnite razlike između ustavnih državnih vlasti i autokratskih ili diktatorskih državnih vlasti.
3. Koja su obilježja "vrhovnog zakona" ustavne državne vlasti?
4. Opišite dva područja života građana u koje se, prema vašem mišljenju, državna vlast ne bi smjela miješati. Objasnite zašto ta područja moraju ostati zaštićena. Kako se ukratko mogu opisati ta područja i kako ih nazvati?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 14 27.8.2010 13:06:21

4. LEKCIJA

Kako organizirati državnu vlast da bi se izbjegla zlouporaba moći?

Cilj lekcije

U prethodnoj ste lekciji naučili da je smisao ustavne državne vlasti da zaštiti ljude od zlouporabe moći. Ova lekcija pokazuje neke od načina na koje se ustavna državna vlast može organizirati tako da spriječi zlouporabu moći.

Upamtite pojmove

podjela vlasti
odvajanje ovlasti
ograničenje i ujednačenje
zakonodavni dio
izvršni dio
sudbeni dio
Hrvatski sabor

Organiziranje ustavne državne vlasti

Naučili ste u posljednjoj lekciji da su u ustavnoj vlasti ovlasti ograničene. Ustavna je vlast obično organizirana tako da jedan njezin dio ne može dobiti dovoljno moći za prevlast nad drugima. Dva načina da se organizira vlast, i to tako da bi se spriječila zlouporaba moći, nazivaju se **ograničenje** i odvajanje ovlasti i **ujednačenje** ovlasti.

Odvajanje moći

Proučavanje ustavnih vlasti pokazuje da su one često podijeljene u tri različita dijela. Sveukupna moć vlasti nije dana ni jednom dijelu. Umjesto toga svaki dio raspolaže određenim dijelom moći. Npr. u našoj državnoj vlasti imamo:

1. zakonodavni dio, koji ima vlast donositi zakone,
2. izvršni dio, koji ima ovlast provoditi i predlagati donošenje novih zakona, i
3. sudbeni dio, koji ima ovlast rješavati nesporazume glede tumačenja, primjene i djelovanja zakona.

Ograničenje i ujednačenje

Pojam **ograničenja** i **ujednačenja** znači da su ovlasti, dane različitim dijelovima državne vlasti,

Opišite ovaj crtež na osnovi onoga što ste upravo pročitali.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 15 27.8.2010 13:06:21

ujednačene. Nijedan čimbenik nema toliku moć da bi imao prevlast nad drugima. Premda svaki dio državne vlasti ima svoje posebne ovlasti, mnoge su od ovih ovlasti podložne ograničenjima.

Sabor je zakonodavni dio državne vlasti. U našem Ustavu dana je **Hrvatskom saboru** ovlast donošenja zakona. Uz to, izvršni i sudbeni dijelovi državne vlasti imaju načina kontrolirati ovlast Hrvatskog sabora da donosi zakone; jesu li usklađeni s Ustavom npr.:

– ako predsjednik Republike ili Vlada Republike Hrvatske smatraju da zakon nije u skladu s Ustavom, mogu pokrenuti postupak za ocjenu ustavnosti zakona pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske,

– Vrhovni sud Republike Hrvatske ili drugi sud, ako pitanje ustavnosti i zakonitosti nastane u postupku vođenim pred tim sudom, moraju zastati s postupkom i pokrenuti postupak provjere ustavnosti zakona,

Jednako tako postoje razni načini kojima Sabor može utjecati na izvršnu ili na sudbenu vlast.

Složenost ustavne državne vlasti

Složeni sustav odvojenih ovlasti te ograničenih i ujednačenih ovlasti pomaže utvrditi ograničenja državne vlasti. Zbog složene organizacije ustavne državne vlasti taj proces ponekad dugo traje. Može se činiti čudnim, ali to je često i prednost. Mnogi misle da ta složenost osigurava ispravnost donesenih odluka.

Ponavljanje i primjena lekcije

1. Od kojih se dijelova sastoje mnoge od suvremenih ustavnih državnih vlasti? Koje su uloge svakog dijela?
2. Zašto su ovlasti podijeljene između različitih dijelova?
3. U ustavnoj državnoj vlasti jedan dio često osporava onaj drugi. Zašto? Navedite primjere.
4. Odvajanje i podjela ovlasti znači da se odluke ne donose brzo. Objasnite neku od prednosti odvajanje i podjela ovlasti. Zatim objasnite barem jedan od nedostataka.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 16 27.8.2010 13:06:22

5. LEKCIJA

Kako koristimo naš status građanina u ustavnoj demokraciji?

Cilj lekcije

U ovoj ćemo lekciji razmotriti vrline građanina u ustavnoj demokraciji. Građani se ponekad ne slažu u vezi sa svojom ulogom. Vaše je pravo da odlučite kako ćete ispunjavati prava i odgovornosti građanina. Ono što naučite u ovom tekstu o ustavnoj demokraciji pomoći će vam da donesete tu odluku. To kako se ponašate kao građanin ovisit će također o vašim osobnim interesima i sposobnostima. Nakon završetka ove lekcije moći ćete procijeniti, zauzeti i obraniti stajališta koja se odnose na ulogu građanina u ustavnoj demokraciji.

Upamtite pojmove

građanske vrednote i načela
građanske vještine i sposobnosti
građanska kultura
građanska prava
uljudnost
opunomoćenje
najveća dobrobit za najveći broj ljudi
političko djelovanje
politička prava
društveno djelovanje
zastupnička demokracija

Predstavnička demokracija označava oblik demokracije u kojem vlast i dalje pripada narodu kao nekom apstraktnom ustavnopravnom subjektu, samo se obnaša preko predstavničkog tijela kao izraza volje naroda (parlament, predsjednik Republike). Građani na izborima biraju svoje predstavnike u raznim predstavničkim tijelima (Sabor, županijske skupštine, razna gradska i općinska vijeća...) i sudjeluju na izborima za sve državne dužnosnike koji se mogu neposredno birati. Odnos između građana i njihovih izabranih predstavnika jest da su izabrani predstavnici u svom odlučivanju neovisni o stavu građana koji su ih izabrali, pa ih zato birači ne mogu opozvati. Oni ne predstavljaju svoje birače nego cijeli narod. Zbog toga predstavničko tijelo može raditi i odlučivati slobodno i pravno neovisno.

Kako se građani u ustavnoj demokraciji razlikuju od onih u diktaturi ili totalitarnoj državi?

Položaj građanina imao je različita značenja kroz povijest. Totalitarne države i diktature također shvaćaju građane kao one kojima upravljaju iako im nedostaju prava i odgovornosti koje određuju građanina u demokratskoj državi. Uloga građanina u ustavnoj demokraciji sasvim se razlikuje od uloge građanina koji živi pod neograničenom ili arbitrarnom upravom. Dok neograničeni režimi zahtijevaju pasivno pokoravanje i potpunu lojalnost, od građana ustavne demokracije očekuje se da kritički promišljaju sudioništvo u političkoj zajednici. Građani ustavne demokracije trebaju poštovati zakon, ali pod uvjetom da ga ne shvaćaju kao nepovrediv i neizmjenjiv autoritet.

Kritika neke vlasti podrazumijeva dužnost i pravo suprotstaviti se donošenju zakona koji se čine neispravnim.

Što vi mislite?

1. Je li građanska neposlušnost ponekad opravdan oblik sudjelovanja u političkom životu?
2. Pod kojim se okolnostima građanin u zastupničkoj demokraciji ima pravo suprotstaviti zakonu?
3. Kakav bi bio ispravan odgovor vlasti onome koji svjesno krši zakon?
4. Slažete li se s mišljenjem da je "sitna pobuna" s vremena na vrijeme zdrava za politički sustav? Ako je tako, u kakvom bi obliku mogla biti ta pobuna?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 17 27.8.2010 13:06:22

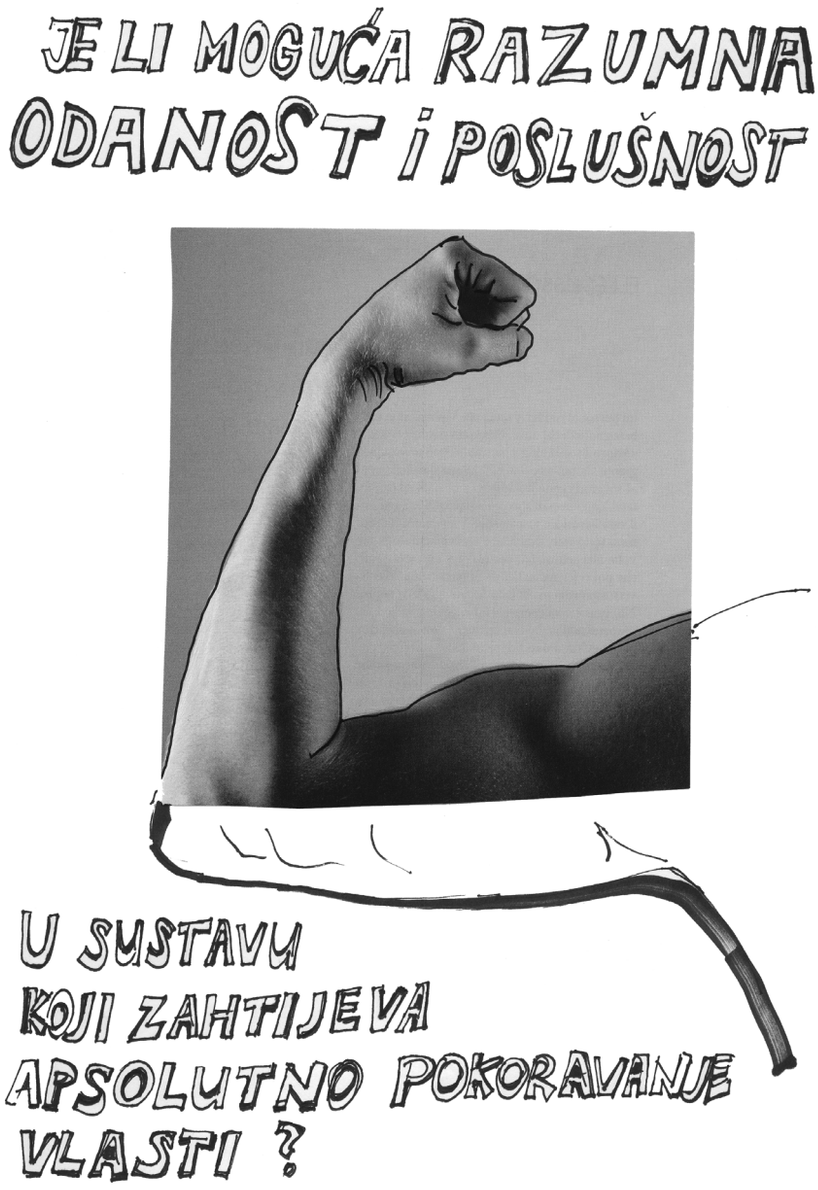

Kakve vrste prava i odgovornosti imaju građani?

Budući da razmatrate prava građanina, važno je da razlikujete **građanska prava** od **političkih prava**.

- Prava građanina štite naš privatni život od nezakonitih i neispravnih postupaka državne vlasti.
- Politička prava nam dopuštaju sudjelovanje u upravljanju državom.

Stanovnici naše zemlje koji nisu građani naše zemlje imaju ista građanska prava kao i mi građani. Politička su prava ta koja u velikoj mjeri određuju položaj građanina. Da biste glasovali ili bili birani za službenika vlade, morate biti građanin.

Mnoga od naših prava podrazumijevaju i određene obveze. U ostvarivanju naših prava kao pojedinaca moramo poštovati korištenje istih prava od strane drugih građana. Usvojeni zakoni nalažu i neke obveze. Naprimjer, obveza nam je da poštujemo zakone. Kako one koji se odnose na plaćanje poreza, tako i one koji se odnose na ispunjavanje drugih obveza koje omogućuju uredno djelovanje državne vlasti.

Mnogi bi se od nas složili da imamo i određene moralne obveze kao građani. Npr. neki tvrde da osim

PRIJELOM_26_08_2010.indd 18 27.8.2010 13:06:22

prava imamo i moralnu obvezu izići na glasovanje. Za vrijeme ratne agresije na Hrvatsku mnogi građani dobrovoljno su krenuli u obranu zemlje iako to zakon od njih nije tražio.

Što vi mislite?

1. Kako se tvrdnja francuskog filozofa Voltairea – "možda se ne slažem s tobom, ali ću do smrti braniti tvoje pravo da to kažeš" – odnosi na odgovornosti građanina?
2. Zašto je važno zalagati se za prava drugih čak i ako vaša prava nisu ugrožena?

Vježba kritičkog razmišljanja
POMIRENJE ZAJEDNIČKOG DOBRA I POJEDINAČNOG INTERESA

Podijelite se u male skupine da biste razgovarali o sukobu između djelovanja za dobrobit cijelog društva i pojedinačnog interesa koji može ići na štetu zajedničkog dobra. Odgovorite na pitanja koja slijede nakon teksta. Iznesite svoja mišljenja razredu.

Sukob između zajedničkog dobra i privatnog interesa nije jedini problem s kojim se suočavamo kao građani. Nekad je teško odlučiti što je zapravo zajedničko dobro, a što naš privatni interes. U nekim situacijama zajedničko dobro može biti jasno poput naprimjer potrebe da se zaštiti zajednica od kriminalaca, stranog neprijatelja i zagađivanja zraka. U drugim situacijama, međutim, građani se zaobilaze u svezi s određivanjem zajedničkog dobra i propisa koji ga moraju zaštititi. Npr. neki će tvrditi da su zakoni koji strogo ograničavaju ljudsku djelatnost u područjima osjetljivim za zagađenje neophodni da se zaštiti naše prirodno blago, drugi tvrde da tako restriktivni propisi mogu ugroziti gospodarstvo i prekršiti prava na vlasništvo.

Nije uvijek jednostavno odrediti što su naši privatni interesi. Ono što se trenutačno može činiti privatnim interesom ne mora to biti i dugoročno. Sljedeća pitanja ističu neke vidove ovog problema.

1. Je li zajedničko dobro ujedno i najveća sreća za najveći broj ljudi? Ako je tako, što ova tvrdnja znači? Treba li većinu predstavljati minimum od pedeset i jedan posto ili postotak treba biti veći? Kakva bi bila opasnost u određivanju zajedničkog dobra prema ovom načelu?
2. Je li zajedničko dobro cilj koji svi ljudi naše države dijele? Ako je tako, kako odrediti zajedničko dobro?
3. Ukoliko mislite da se ne možete složiti s ostalim građanima o tome što je zajedničko dobro, hoćete li jednostavno slijediti vlastite interese i zaboraviti na ono što je dobro za sve?

Što moramo razumjeti da bismo postali aktivni građani u ustavnoj demokraciji?

Ma kako da je definirana, aktivna uporaba prava i odgovornosti u ustavnoj demokraciji zahtijeva izvjesna uvjerenja, obveze i vještine. Možemo ih opisati na sljedeći način:

Građanske vrednote izražavaju naša najdublja uvjerenja o ulozi državne vlasti unutar društva i ciljevima za koje očekujemo da će ih ta vlast ispuniti. To su ideali iskazani u osnovnim dokumentima naše države. Tu su obuhvaćeni ideali poput osobnog dostojanstva, jednakosti i pravde. Iako se mi kao građani ne moramo slagati u svezi sa značenjem i relativnom važnosti svake od posebnih vrednota, svjesni smo njihove važnosti u određivanju krajnjih ciljeva društva u kome živimo.

Građanska načela jesu načela državne vlasti koja na najbolji način omogućuju društvu da ostvari svoje građanske vrednote. U ova osnovna načela spadaju zakonski propisi, suverenitet naroda i sloboda izraza. Ova načela određuju i našu obvezu prema ustavnoj državnoj vlasti i demokraciji.

Građanske vještine odnose se na sposobnosti koje su nam potrebne da kao pojedinci ostvarimo svoje građanske vrednote i građanska načela. Moramo poznavati povijest razvoja naše državne vlasti i način na koji ona djeluje. Također moramo razviti svoje intelektualne sposobnosti: analitičke vještine za rješavanje problema i komunikacijske vještine da bismo izrazili svoje mišljenje i razumjeli mišljenja drugih.

Da bismo se mogli aktivno uključiti u život društva, moramo prihvatiti građansku kulturu demokratskog društva i razviti **građanske sposobnosti** i primjerenu kvalitetu ponašanja koja će svjedočiti građansku kulturu u demokratskom društvu.

Građanska kultura zahtijeva tolerantnost, poštenje, poštovanje mišljenja drugih i obvezu na istinu. Riječ uljudnost označava čestitost i vjerodostojnost koji su osnova za ustavnu demokraciju.

Što vi mislite?

1. Koje su, prema vašem mišljenju, osnovne obveze dobrog građanina?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 19 27.8.2010 13:06:23

2. Podrazumijeva li građanska odgovornost da će građanin, poštujući zakon, prijaviti prekršitelje vlastima? Primijetite li naprimjer da vaš prijatelj krade u samoposluzi, jeste li moralno odgovorni da ga prijavite?
3. Koje argumente možete iznijeti da biste uvjerili roditelje ili prijatelje da se više aktiviraju kao građanin?
4. Koja sredstva trebaju koristiti dobri građani da bi usavršili svoje društvene i političke spoznaje?

Što podrazumijevamo pod izrazom moć utjecaja?

Razvijajući svoju odgovornost prema vrednotama, načelima i kvaliteti naše građanske kulture te stjecanjem znanja i vještina koje su neophodne da bismo u njoj sudjelovali, postajemo utjecajni kao građani. Moć utjecaja izraz je koji ponekad koristimo da bismo opisali mogućnost da se "čuje nečiji glas" u javnosti. Postajući utjecajan građanin, znamo da smo razvili potencijale da učinkovito djelujemo kao građani kad to prilike zatraže od nas.

Kako se postaje aktivan građanin?

Nije uvijek jednostavno biti građanin u demokratskom društvu. Demokracija od nas zahtijeva da živimo kao samostalni pojedinci, da mislimo na sebe, rješavamo svoje probleme, da budemo spremni na neizvjesnost i promjenu, da pomažemo i poštujemo druge.

Građaninom se postaje, građanin se ne rađa. Stari Rimljani i Grci posvetili su veliku pozornost ulozi naobrazbe u pripremanju svake generacije za ulogu građanina. Vaša će vam naobrazba pomoći da steknete znanje i sposobnosti pomoću kojih ćete učinkovito djelovati kao građani ustavne demokracije. Praktično iskustvo jednako je važno kao i formalno školovanje u pripremanju za ulogu građanina. Ljudi mogu naučiti kako se postaje djelatan građanin koristeći mnoge prilike za sudjelovanje u javnom životu.

Taj proces učenja počinje u ranom djetinjstvu. Kod kuće i u školi počinjemo razmišljati, izražavati svoje mišljenje, poštovati mišljenja drugih. Uključivanjem u aktivnosti kao što su učenička vijeća, školski projekti, šport, aktivnosti u klubovima i zajednici, učimo se timskom radu, organizaciji, raspravi, ukratko, mnoge od kvaliteta koje su nam potrebne za ispunjavanje uloge građanina počinju se razvijati od djetinjstva.

Kako ostvarujemo naša prava i odgovornosti kao građani?

Baveći se problemima u svojoj sredini i državi, imamo različite mogućnosti za aktiviranje. Možemo se uključiti i politički i društveno ili samo politički, odnosno društveno. Naprimjer, baveći se problemom kriminala, možemo izabrati predstavnike koji će problem izložiti gradskom vijeću da bi se osiguralo više policajaca na ulicama, policajce u zajednici i drugo. Prvo je primjer društvene akcije, drugo političke, ali one se uzajamno ne isključuju. Jedan od problema o kojem trebamo razmišljati kao građani jest pronaći najučinkovitiji način rješavanja problema. Odluka koju donosimo ovisi o našoj raščlambi problema, procjeni mogućeg rješenja i procjeni vlastitih sposobnosti. Donošenje tih odluka u središtu je uloge odgovornog građanina.

Vježba kritičkog razmišljanja
RAZMATRANJE ODGOVORNOSTI GRAĐANA I ODLUČIVANJE O NJIHOVU ISPUNJAVANJU

Danas je nasilje mladih i nasilje prema mladima u središtu društvene i političke pozornosti i svakodnevna pojava na naslovnim stranicama novina i u TV-programima.

1. Kakve odgovornosti imate vi kao građanin, slijedeći političke i društvene propise koji su doneseni, kako biste spriječili nasilje?
2. U kakvu se društvenu akciju možete uključiti u školi ili u zajednici da biste pomogli rješavanju tog problema?
3. U kakve se političke akcije možete uključiti?
4. Kojim se vrednotama i interesima možete koristiti u sprečavanju nasilja mladih i nasilja prema mladima?

Ponavljanje i vježbanje

1. Kako biste opisali ulogu građanina u ustavnoj demokraciji?
2. Kako biste definirali "zajedničko dobro"? Zašto ljudi mogu više težiti zajedničkom dobru nego privatnom interesu?
3. Što su građanske vrednote, građanska načela, građanske vještine i građanske sposobnosti?
4. Kako biste objasnili razliku između "društvene akcije" i "političke akcije"?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 20 27.8.2010 13:06:23

6. LEKCIJA

Kako građani mogu sudjelovati?

Cilj lekcije

U ovoj ćete lekciji učiti o jednom od najvažnijih prava građana (državljana). To je pravo da sudjeluju u vladanju. U ovoj lekciji razgovarat ćemo o različitim načinima sudjelovanja. U lekciji se također predlaže o čemu treba razmišljati kad odlučujete o tome hoćete li sudjelovati ili ne.

Kada završite lekciju, moći ćete razlikovati pojmove državljanin i ne-državljanin. Moći ćete argumentirati svoja stajališta o tome do koje mjere građanin treba sudjelovati u vladanju.

Upamtite pojmove

građanin

državljanin

stranac

Tko je građanin, a tko državljanin?

Sve osobe koje su u određenoj pravnoj i političkoj vezi s državom jesu državljani. Građanin je širi pojam i označava sve osobe koje žive u Hrvatskoj, koje jesu i koje nisu državljani. **Stranac** je građanin, osoba koja nije državljanin. Mnogi stranci mogu postati državljani ako se drže određenih postupaka i pravila.

Državna vlast štiti prava svih onih koji žive u Hrvatskoj. Ali državljani imaju određena prava i obveze koje stranci nemaju. A to je pravo da glasuju i da budu izabrani na javne dužnosti. U ovoj ćemo lekciji proučavati o kojim je obvezama riječ.

Rješavanje problema
RAZMATRANJE SUDJELOVANJA

Opće je uvjerenje da je glavni cilj vlasti štititi osnovna ljudska prava i promicati zajedničku dobrobit. Svi građani imaju pravo sudjelovati u vladanju našom zemljom. Mnogo je načina koje mogu izabrati da bi to učinili. Neki od načina sudjelovanja navedeni su u tekstu koji slijedi:

Učenici će se podijeliti u male skupine. Svaka skupina treba pročitati popis načina na koji građani sudjeluju u vladanju. Nakon toga svaka skupina treba odgovoriti na pitanja i s ostalima u razredu porazgovarati o svojim odgovorima:

1. Koja je prednost, a koji je nedostatak svakog od navedenog načina sudjelovanja?
2. Jesu li svi oblici sudjelovanja jednako važni za zaštitu vaših osnovnih prava? Zašto? Što vam se čini najvažnijim?

Načini na koje građani mogu sudjelovati:

- Čitanjem informacija u novinama, časopisima i drugim materijalima, ocjenjivanjem njihove točnosti.
- Glasovati na lokalnim i državnim izborima.
- Sudjelovati u političkim raspravama.
- Potpisivati peticije.
- Uvjeravati nekoga da glasuje na određen način.
- Nositi bedž ili postaviti naljepnicu na automobil.
- Pisati pisma izabranim predstavnicima.
- Izdvajati novac za stranku ili kandidata.
- Sudjelovati na sastancima radi stjecanja informacija ili pružanja potpore.
- Sudjelovati u kampanji za kandidata.
- Zauzimati se za zakone koji su od posebnog interesa.
- Prosvjedovati na skupovima i drugim oblicima prosvjeda.
- Biti članom sudskog vijeća.
- Obnašati javne dužnosti.
- Služiti domovini u vojsci ili drugim službama.
- Ne poštovati zakone koji su nepravedni i prihvaćati odgovornost da se istakne nepravednost zakona ili politike.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 21 27.8.2010 13:06:23

Treba li građanin sudjelovati?

Mnogi građani ne sudjeluju u našoj vlasti. Ne glasuju i ne sudjeluju u mnogim drugim oblicima vlasti o kojima ste upravo razgovarali. Neki ljudi, ipak, vjeruju da je dužnost građanina sudjelovati u vlasti.

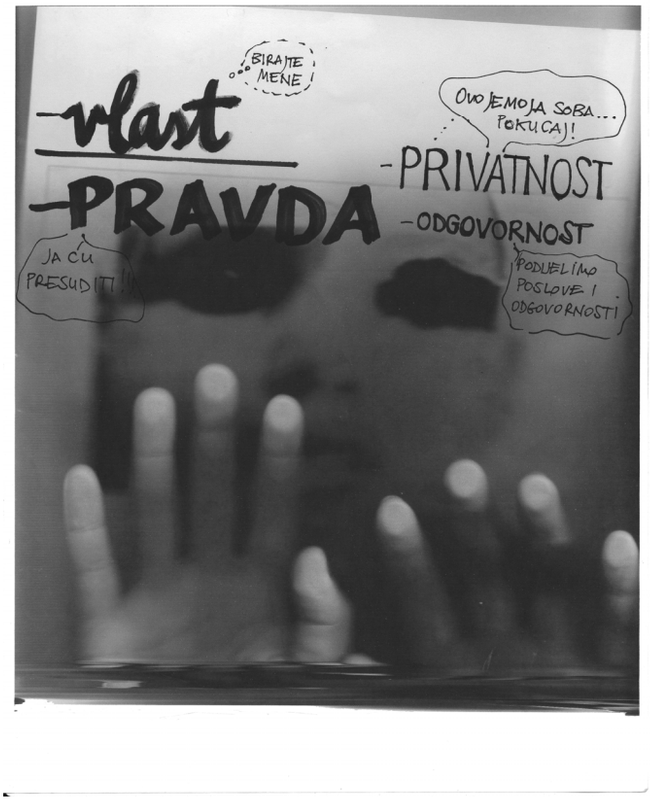

Kako ovaj crtež prikazuje građansku odgovornost?

Veoma je važna odluka o tome hoće li se sudjelovati u vlasti i koliko će se vremena posvetiti tome. Da biste ispravno odlučili, morate razmisliti o nekoliko stvari. Neke su od njih:

- Cilj naše vlasti,
- Koliko su vam važna vaša prava,
- Koliko ste zadovoljni načinom na koji vlast djeluje?

Korisno je razmotriti primjer. Zamislite da ste jednom mehaničaru dali da vam popravi bicikl. Prije nego što mu ostavite bicikl, za vas je važno znati može li on popraviti vaš bicikl. Pretpostavimo da je mehaničar dobro obavio posao. To znači da ga neće trebati nadgledati idući tjedan kad bude vašoj sestri popravljao bicikl.

Pretpostavimo da mehaničar nije dobro obavio posao. Vi ćete htjeti popravak povjeriti drugom mehaničaru ili nadgledati njegov rad dok vašoj sestri bude popravljao bicikl.

Isto vrijedi i za vlast. Mi trebamo biti sigurni da ljudi kojima povjeravamo posao mogu napraviti posao za koji smo ih izabrali. Kad jednom dobiju posao, moramo pozorno pratiti kako rade svoj posao. Ako dobro rade, možda ih nećemo pozorno nadgledati. Ako budu loše radili svoj posao, mi ćemo ih pozornije nadgledati i možda odlučiti da ih zamijenimo.

Sudjelovanje u vlasti u našem je vlastitom interesu. Duljina vremena koje ćemo provoditi u sudjelovanju vjerojatno će ovisiti o tome kako ocjenjujemo rad izabranih dužnosnika. Ako je sve u redu, provodit ćemo manje vremena nego kad smo zabrinuti što netko krši naša prava. Ako smo zadovoljni s našom vladom, vjerojatno ćemo glasovati i malo činiti. Ako nismo zadovoljni, vjerojatno ćemo više toga poduzeti.

Ponavljanje i primjena lekcije

1. Kako je sudjelovanje građana povezano s ciljevima naše vlasti? Objasnite zašto je sudjelovanje u vladanju u našem vlastitom interesu?
2. Navedite tri načina sudjelovanja u upravljanju. Za svaki od njih navedite zašto je to dobar način zaštite vaših osnovnih prava.
3. Pretpostavimo da ne glasujete ili ne sudjelujete u radu vlasti. Trebate li i dalje poštovati zakone državne vlasti? Zašto?
4. Ako mislite da vlast ne štiti vaša osnovna prava, trebate li i dalje poštovati njezine zakone? Objasnite svoj odgovor.
5. Ima li dobar građanin obvezu raditi na unapređenju svoje zajednice? Zašto?
6. Treba li se dobar građanin brinuti o poboljšanju života onih koji ne žive baš najbolje? Zašto?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 22 27.8.2010 13:06:24

7. LEKCIJA

Koje odluke donosite kao građanin?

Cilj lekcije

U prošloj lekciji razmatrali ste pitanja sudjelovanja građana u vlasti. Ova će vam lekcija pomoći da odgovorite na tri povezana pitanja. Prvo ćete razmatrati pitanje: "Koje su moje odgovornosti kao građanina?" Nakon toga ćete razmatrati složeno pitanje "Što građanin treba učiniti kad misli da je određeni zakon neispravan?" Konačno, razmatrat ćete pitanje "Ima li građanin obvezu raditi za zajedničku dobrobit?" Ova će vam lekcija dati određene mogućnosti da odgovorite na ova veoma važna pitanja. Ali konačni odgovori ovise o vama.

Upamtite pojmove

veza između građanskih obveza i građanskih prava

Koje obveze idu uz naša osnovna prava?

Građani hrvatske države ne slažu se uvijek u pogledu građanskih obveza. Ipak, u društvu u kojem se ne poštuju obveze, ne mogu postojati građanska prava. Neke od obveza kojih bi se hrvatski građani trebali pridržavati navedene su u tekstu koji slijedi:

1. Ako se odlučite živjeti u određenom društvu i koristiti se njegovim prednostima, odgovorni ste poštovati pravila tog društva.
2. Ako drugima uskraćujete njihova prava, možda ćete se morati odreći vlastitih prava. Naprimjer, ako ugrožavate živote drugih vozeći nepažljivo, možda ćete ostati bez vozačke dozvole.
3. Ako prisustvujete sastanku i koristite se svojim pravom da slobodno govorite, trebate poštovati i pravo drugih da to isto učine. Ako prekidate sastanak i osporavate drugima pravo slobodnoga govora, bilo bi razumno da budete isključeni sa sastanka i da vam se uskrati pravo govoriti na tom mjestu. Kad su zakoni ili postupci vlasti u suprotnosti sa stajalištima građana, građanin se nalazi pred teškom odlukom. Sljedeći će vam odlomak pomoći da razmislite o ovom pitanju.

Morate li poštovati zakon za koji znate da je neispravan?

- U našem sustavu vlasti vi imate pravo pokušavati promijeniti zakone. Dok ih ne promijenite, dužni ste ih poštovati.
- Pretpostavimo kako zakon predviđa da učinite nešto što vi smatrate da je pogrešno. Morate li se držati tog zakona? Neki ljudi tvrde da je obveza građana držati se zakona ograničena, jer nijedna vlast nije savršena. Ako je zakon loš, prema njihovu mišljenju, građani nemaju obvezu poštovati ga.
- Odluka da se zakon ne poštuje veoma je ozbiljna. Nepoštovanje zakona ima svoje posljedice koje građanin mora biti spreman prihvatiti. Kroz povijest mnogi su građani prihvaćali te posljedice. Primjera radi, Martin Luther King mlađi, zajedno s drugima, pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća u SAD-u odlučio je ići u zatvor prosvjedujući protiv zakona o rasnoj segregaciji.

Rješavanje problema

Podijelite se u manje skupine. Primijenite postupak koji će vam pomoći da donesete odluku. Pročitajte tekst koji slijedi. Nakon toga radite u fazama kao što je to Marko trebao učiniti donoseći odluku. Potom objasnite što Marko treba učiniti i argumentima obranite svoj odgovor pred ostalima u razredu.

Kakvu biste odluku *vi* donijeli?

Marko je bio zabrinut. Petorica njegovih prijatelja planirala je sudjelovati u prosvjedima koji su se održavali nakon nastave. Planirali su prosvjedovati protiv novog pravila koje zabranjuje nošenje majica u školi s određenim napisima. Kao i njegovi prijatelji Marko je smatrao da je situacija nepravedna prema učenicima. Vjerovao je da je nošenje majica legalno i da napisi nisu ni vulgarni, ni uvredljivi. Bio je uvjeren da se takva politika treba promijeniti.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 23 27.8.2010 13:06:26

Marko je bio zabrinut što će se dogoditi ako se priključi prosvjedima. Možda će biti suspendiran iz škole. To mu može smanjiti mogućnost da bude primljen na fakultet. Bojao se da bi mogao biti uhićen, posebno ako prosvjedi izmaknu nadzoru. Uhićenje u njegovu dosjeu moglo bi utjecati na to da ne dobije dobar posao.

S druge strane, nije želio iznevjeriti svoje prijatelje. Htio je iskazati svoje stajalište i pomoći koliko je moguće da se promijeni ono što je smatrao nepravednim. Što Marko treba učiniti? Koja je alternativa?

1. Odredite problem koji treba riješiti ili odluku koju treba donijeti.
2. Navedite alternativu, planove, akcije.
3. Navedite prednosti i nedostatke akcije.
4. Odlučite što bi trebalo učiniti, imajući na umu prednosti i nedostatke alternative.
5. Budite spremni razgovarati o razlozima donošenja svoje odluke.
6. Objasnite kako vaša odluka utječe na osnovna načela vlasti.

Nakon što svaka skupina iznese svoju odluku, pokušajte vježbu završiti na sljedeći način:

1. Raspravite o odlukama koje su skupine iznijele i glasujte da se prihvati plan koji većina podupire.
2. Raspravite o tome kako se gore navedeni postupak može koristiti u drugim situacijama u kojima građani moraju donijeti tešku odluku.

Što je zajedničko dobro?

Smatra se da građani moraju imati građanske vrline kako bi se ustav oživotvorio. Ljudi koji imaju građanske vrline zajedničko dobro stavljaju iznad vlastita interesa.

Katkad je posve jasno što je zajedničko dobro, a katkad je teško o tome postići suglasnost. Naprimjer, svi će se složiti s time da zakoni protiv ubojstva pridonose zajedničkom dobru. Ali ljudi ne mogu postići suglasnost jesu li visoki porezi na uvoznu robu u interesu zajedničkog dobra. Neki čelnici kažu da jest. Drugi opet tvrde da je to u interesu samo određenih skupina u društvu. Naprimjer, takvi porezi na automobile mogu biti dobri za one koji su zaposleni u automobilskoj industriji. Ali to ne mora biti baš najbolja mjera za one koji kupuju automobile.

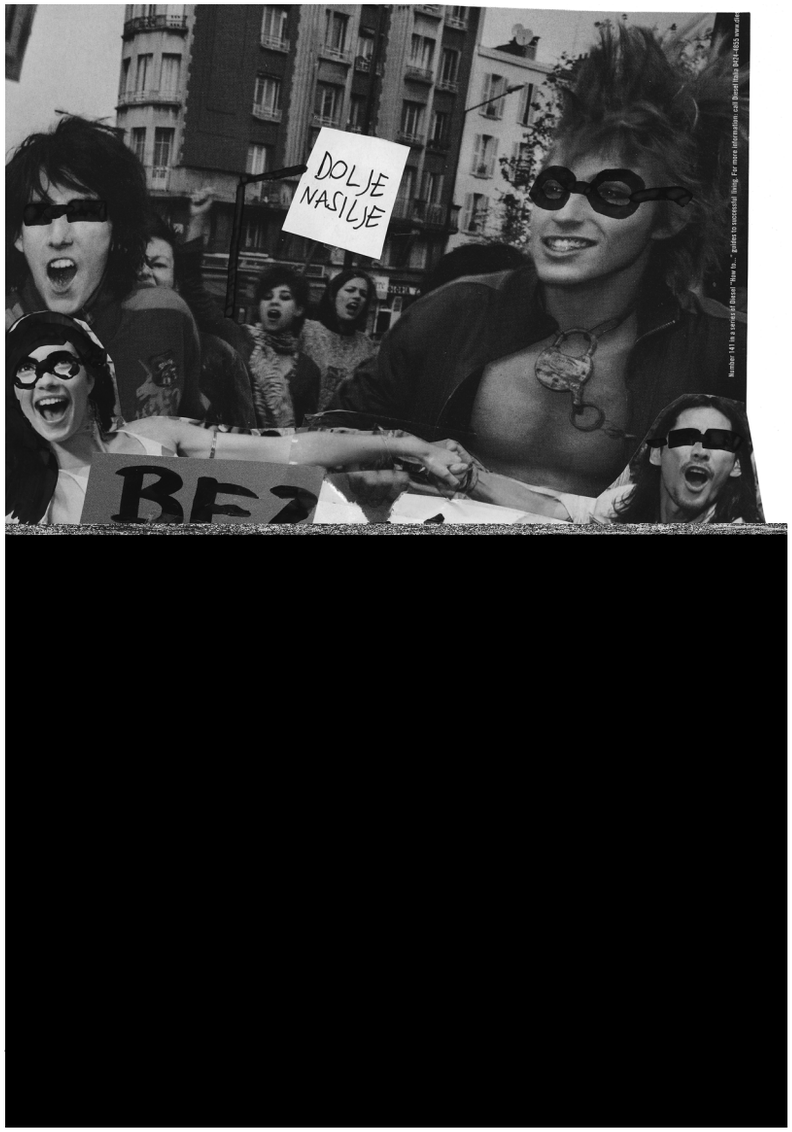

Koja je korist, a koja cijena sudjelovanja u prosvjedima?

9. LEKCIJA

Što bi se dogodilo da nema vlasti?

Cilj lekcije

Naučit ćete neke od uloga vlasti. Razmatrat ćete situaciju u kojoj ne djeluje vlast i utvrditi probleme koje izaziva odsutnost vlasti. Moći ćete objasniti kako uporaba vlasti može riješiti te probleme.

Upamtite pojmove

koristi od vlasti
cijena vlasti

Što se može dogoditi ako nema vlasti?

Razmislite o pravilima koja slijedite svaki dan. Potom razmislite o vama poznatim ljudima koji imaju vlast i prema čijim se zahtjevima usmjeravate. Može vam se učiniti da je takvih ljudi previše.

Jeste li se zapitali što bi se dogodilo da nema pravila i ljudi koji ih određuju? Što bi se dogodilo kad bi neki počeli praviti probleme? Što bi bilo kad ne bi obavljali poslove za koje su zaduženi? Tko bi rješavao sporove ili štitio ljudska prava? Tko bi upravljao vlašću? Je li bi vlasti uopće bilo?

Što *vi* mislite?

Zamislite da se probudite jednoga jutra i opazite da više nema nikoga na vlasti. Nestala su sva pravila, propisi, zakoni, sudovi, nastavnici, ravnatelji, vlada.

1. Kakvi problemi mogu nastati?
2. Kako biste zaštitili svoja prava?
3. Biste li imali ikakvih prava?

Vježba kritičkog razmišljanja
UTVRĐIVANJE PRIMJENE VLASTI

Slijedi odlomak iz priče Marka Twaina o Divljem zapadu. Twain piše o vremenu u kojem su ljudi sami postavljali svoje zakone. Pročitajte tekst i razmislite o problemima koji su nastali zbog nedostatka djelotvorne vlasti.

"Zao duh opet je u našem gradu. Pucalo se iz pištolja i pušaka, noževi su se ponovo potezali na ulicama, kao nekad davno. Kad mir potraje, ljudi nerado ponovo okrvave ruke. Ali kad se jednom krv prolije, lako se ubija.

Noć prije ubojstva Jacka Williamsa i jučer prije podne bilo je dosta krvi, počelo je od njegova ubojstva, s mjesta na kojem je ubijen. Tom Reeder, Williamsov prijatelj, razgovarao je s Georgeom Gumbertom, u njegovoj mesnici, o ubojstvu Williamsa prethodne noći. Reeder je rekao da je kukavički ubiti čovjeka na takav način, ne dajući mu priliku da se brani. Nakon dulje rasprave Gumbert je izvukao nož i s leđa dva puta udario Reedera.

Reedera su prenijeli u ordinaciju dr. Owensa i previli mu rane. Budući da je dosta popio, Reeder nije osjećao bol kao što bi to inače, i izišao je odmah na ulicu.

Vratio se u mesnicu i ponovo započeo prepirku s Gumbertom, prijeteći mu. Na to je Gumbert otišao po dvostruki revolver i dva puta pogodio Reedera. Pregledavši ga, liječnici su rekli da se neće moći oporaviti.

U to je vrijeme na ulici bilo mnogo ljudi i neki su od njih povikali na Gumberta da se smiri i ne puca. Nakon pucnjave stanovnici tog dijela grada zakrčili su ulicu, neki su se dobro zabavljali i smijali govoreći da je izgledalo kao u 'stara dobra vremena, šezdesetih'. Šaputalo se da još nije gotovo – pet ili šest žrtava past će do večeri."

Razmatranje situacije

1. Kakvi su problemi nastali u gradu u kojem nije bilo učinkovite vlasti?
2. Što vi mislite? Kako bi trebalo upotrijebiti vlast da bi se riješili problemi?
   a. Postoje li slični problemi u vašoj okolini zbog nedostataka vlasti?
   b. Kako bi se oni mogli riješiti?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 28 27.8.2010 13:06:33

Kako možemo primijeniti vlast?

Pročitali ste što se može dogoditi kad nema djelotvorne vlasti. Život na Divljem zapadu, kako ga Twain opisuje, bio je ponekad nasilnički i opasan.

- Vlast može jamčiti red i sigurnost u životu ljudi. Npr. kontrolori u zračnim lukama sprječavaju nesreće i osiguravaju putnike zrakoplova.
- Vlast može mirno i na ispravan način riješiti sukob, npr. na utakmicama ili u sudnicama.
- Vlast može zaštititi važna prava i slobode – npr. promjene ustava.
- Vlast može osigurati jednaka prava i dužnosti. Npr. zakoni omogućuju svoj djeci besplatno školovanje; roditelji mogu svakom djetetu odrediti dužnosti u kućanstvu.

Kako odsutnost vlasti ugrožava živote i vlasništvo?

Vježba kritičkog razmišljanja
UTVRĐIVANJE PROBLEMA VEZANIH ZA VLAST

Čitajući priču, utvrdite probleme čije rješavanje zahtijeva uporabu vlasti, potom odgovorite na pitanja koja slijede.

Problem u školi

Kad je Anica H. dotrčala do kraja staze, gomila je podivljala. Upravo je postigla rekord na 400 metara za djevojke. Ta je utrka donijela njezinoj školi dovoljno bodova da osvoji državno prvenstvo na kojem su se natjecali i mladići i djevojke.

Na povratku u školu nekoliko članova njihove momčadi opazilo je da njihova trenerica neprestano gleda kroz prozor tramvaja. "O čemu razmišljate, gospođo Štefanac?" upitao je jedan od njih. "Zašto se i vi ne radujete?"

"Razmišljala sam kako je bilo kad sam počela predavati u školi", odgovorila je. I te smo godine osvojili državno prvenstvo. Ali su tada djevojke bile samo navijačice.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 29 27.8.2010 13:06:33

"Zar tad nije bilo djevojačke ekipe, gospođo Štefanac?", netko je upitao.

"Da, postojala je jedna," odgovorila je, "ali se nismo išle natjecati s momcima na državnom prvenstvu. Bile bismo sretne ako bi bilo dovoljno roditelja koji bi nas odvezli automobilima. U to vrijeme djevojke su bile iza muških ekipa. Za djevojački atletski program gotovo da nije bilo novaca.

Tada sam bila trenerica djevojaka. I za razliku od trenera muške ekipe bila sam plaćena samo za nastavu u školi, a ne i za trening, što sam dobrovoljno činila.

Mogle smo se koristiti terenom samo nakon muške ekipe. Budući da nikada nismo znale kad će to biti, morale smo dugo čekati. Obično smo završavale trening navečer. Zbog toga i zbog loše opreme bilo je mnogo ozljeda."

Već su svi slušali razgovor. Netko je upitao: "A kako su se stvari promijenile?"

"Sabor je donio zakon o školstvu prema kojem su sve škole primale određene sredstva od države, pa je zakon promijenio stvari. Kad su ljudi iz Ministarstva obrazovanja počeli posjećivati škole, prilike su se posve izmijenile."

"Ako je tako, zašto se djevojačka košarkaška ekipa može koristiti dvoranom samo dva puta na tjedan?" upitala je Ana. "I zašto nemamo ekipu gimnastičarki? Poznajem mnogo djevojaka koje bi se željele baviti tim športom."

"Čula sam da su treneri ženskih ekipa plaćeni manje od trenera muških ekipa", dodala je Branka. "To nije pošteno".

"Još se mnogo toga može ispraviti", odgovorila je gospođa Štefanac. "Bitno je da je krenulo nabolje. Sad ćemo proslaviti prvenstvo koje smo osvojile."

Razmatranje situacije

1. Koji su problemi ranije postojali u školi?
2. Kako je vlast riješila te probleme?
3. Koji problemi još postoje?

Što *vi* mislite?

a. Kako vlast može riješiti te probleme?
b. Kako vi možete pridonijeti izmjeni situacije?

Primjena lekcije

1. Napišite priču o jednom razdoblju u vašem životu kad nije bilo vlasti koja bi riješila određenu situaciju. Objasnite kako bi vlast tu mogla pomoći. Npr. je li vlast uspjela spriječiti tučnjavu u vašoj školi? Možete to prikazati crtežom.
2. Čitajte novine, bilježite probleme koje ste opazili, a koji su se dogodili zbog nedostatka vlasti. Potom napišite pismo izdavaču, predložite način na koji vlast može riješiti te probleme.
3. Gledajte televizijski program i uočite kako vlast rješava postojeće probleme. Iznesite to u razredu.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 30 27.8.2010 13:06:35

10. LEKCIJA

Gdje se susrećemo s vlašću i koji su izvori vlasti?

Cilj lekcije

U ovoj ćete lekciji učiti o tome gdje se sve susrećemo s vlašću te o nekim uobičajenim obrazloženjima kojima se vlast opravdava. Kad završite lekciju, moći ćete odrediti primjere vlasti i objasniti njezine izvore i opravdanja.

Upamtite pojmove

uloge
ustanove
izvori vlasti
pristanak
Bog – vrhovno biće
božanska prava

Gdje se susrećemo s vlašću?

Kad se osvrnemo oko sebe, svaki dan zapažamo ljude koji imaju vlast da upravljaju nama i načinom na koji djelujemo. Roditelji, nastavnici, policajci i vladini službenici imaju vlast da uređuju naše aktivnosti. Na nas također utječu zakoni i drugi propisi. Vlast se najčešće nalazi, odnosno obuhvaća:

Dužnosti. Određene dužnosti (radna mjesta ili položaji) sa sobom nose i vlast da se uređuje ili nadzire ponašanje ljudi bez obzira na to koje se osobe nalaze u danoj ulozi. Primjera radi, bilo koja osoba koja se nalazi u ulozi policajca ima vlast da od ljudi zahtijeva poštovanje prometnih propisa.

Ustanove. Skupine ljudi, koji zajedno rade u određenim ustanovama ili organizacijama, također imaju vlast nadzirati druge ili utjecati na njih. Primjera radi, vaše državno zakonodavstvo ima ovlast donositi zakone koje ljudi moraju poštovati.

Zakoni i drugi propisi. Zakoni i propisi koje smo obvezni poštovati imaju vlast. Primjera radi, kad se držite zakona koji vam nalaže da pohađate školu, vi priznajete vlast zakona.

Običaji. Običaji ili tradicija često su tako čvrsto uspostavljeni da se s pravom može reći kako imaju vlast. Primjera radi, kad poštujete običaj da je onaj tko prvi stigne, prvi poslužen, vi priznajete vlast uvriježenog običaja. Način na koji se očituje sila vlasti tog zakona vidljiv je u situaciji kad se odlučite poslužiti nekoga tko je posljednji u redu, što će vjerojatno uzrokovati glasno negodovanje drugih.

Moralna načela. Moralna načela – osnovne ideje o ispravnom i pogrešnom – imaju velik utjecaj ili snagu nad našim ponašanjem. Većina ljudi uglavnom čini ono što je ispravno. Neki tako čine jer žele izbjeći kaznu koja slijedi zbog činjenja onoga što je pogrešno. Međutim, mnogi ljudi čine ono što je ispravno zato što žele. Primjera radi, većina ljudi obično pokušava biti poštena i ljubazna prema drugima.

Biste li ukrali nešto kad biste vjerovali da nećete biti uhvaćeni?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 31 27.8.2010 13:06:35

Vježbe kritičkog razmišljanja
PRONAĐITE VLASTITE PRIMJERE VLASTI

Radite u parovima. Razmislite o primjerima vlasti s kojima ste se susretali od trenutka kad ste se jutros probudili. Navedite ulogu, običaj i moralno načelo koji imaju vlast, a s kojima ste se danas susreli. Pripremite se da u razredu razgovarate o navedenim primjerima.

Odakle dolazi vlast?

Vidjeli smo da vlast možemo pronaći na više mjesta. Pravo da se upravlja ili nadzire naše ponašanje mogu imati ljudi koji imaju određene dužnosti, ustanove, zakoni, običaji i moralna načela. Ali odakle dolazi to pravo? Primjera radi: odakle policajcu pravo da nam govori što ćemo činiti? Odakle Saboru pravo donositi zakone? Ukratko, što je izvor vlasti?

Ponekad se **izvor vlasti** za neki zakon ili položaj može pratiti "unatrag" na **nekoliko razina**. Naprimjer, vlast nastavnika da uspostavi red u učionici može se pratiti "unatrag" do ravnatelja škole koji je zaposlio nastavnika, do ministra koji je postavio ravnatelja. Nadalje, možemo ići unatrag do Nacionalnog školskog vijeća kao i do zakona koji osiguravaju vlast da se donose zakoni o upravljanju školama. Konačno, vlast možemo pratiti do državnog zakonodavstva koje donosi zakone i do Ustava Republike Hrvatske koji uspostavlja državno zakonodavstvo.

Naravno, možemo se na kraju zapitati "Koji je konačni izvor vlasti za državnu vlast, za običaje i moralna načela?" Ovisno o odgovoru možemo zaključiti da je pozivanje na vlast opravdano ili neopravdano. Drugim riječima, proučavanje izvora državne vlasti, običaja ili moralnih načela može nam pomoći pri odluci trebamo li ih se držati ili ne. Primjera radi, konačna vlast nekog običaja može biti jednostavno činjenica da su oni poštovani sve dok su bili prihvaćeni bez razmišljanja. Ako za te običaje nema nekih dobrih razloga, možda ćete odlučiti da ih ne poštujete.

Kojim se razlozima opravdava vlast države i vladara?

Slijedi nekoliko najčešćih razloga koji su se koristili za opravdavanje vlasti vladara i država.

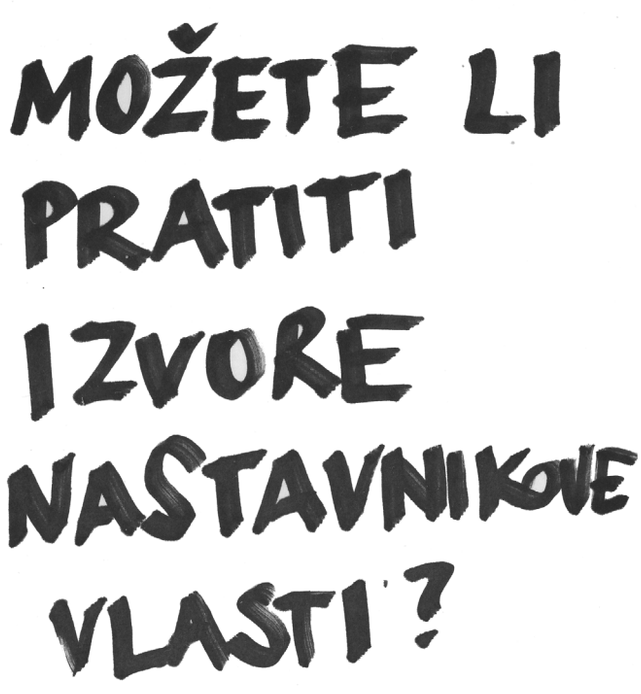

PRIJELOM_26_08_2010.indd 32 27.8.2010 13:06:36

- **Pravo dano od Boga.** Često su vladari tvrdili da njihova vlast potječe od vrhovnog bića, Boga. Naprimjer: kraljevi i kraljice često su tvrdili da vladaju na osnovi božanskog prava. Drugim riječima, tvrdili su da njihova vlast dolazi od Boga.
- **Pravo stečeno rođenjem.** Neki vladari tvrdili su da su vlast naslijedili od predaka koji su vladali prije njih.
- **Pravo opravdano nadmoćnim znanjem.** Neki su ljudi tvrdili da oni koji imaju nadmoćno znanje trebaju imati pravo da vladaju.
- **Pravo dano na osnovi suglasnosti onih kojima se vlada.** Danas mnoge vlade tvrde da njihova vlast proizlazi iz ljudi koji su dali suglasnost da njima upravljaju kao njihovi izabrani predstavnici. (POVEZATI s 5. lekcijom – zastupnička demokracija)

Zašto je važno poznavati izvore vlasti?

Potrebno je poznavati izvore vlasti da bismo mogli utvrditi imaju li pravo činiti ono što čine. Ako, naprimjer, znamo da ustav jamči i određena prava Saboru, možemo pogledati u ustavu je li zakon koji je Sabor donio u okviru njegove ovlasti. Također možemo postaviti sljedeće pitanje: Što je izvor ustavne državne vlasti? U našoj državi vlast ustava proizlazi iz suglasnosti naroda.

Ljudi imaju različita shvaćanja o tome što treba smatrati izvorima vlasti. Također, postoje različita mišljenja o tome što se smatra važnijim izvorom vlasti, ili koji su izvori viši u odnosu prema drugima. Da bi se raspravljalo o ovim pitanjima, nužno je odrediti i ocijeniti različite izvore vlasti.

Vježbe kritičkog razmišljanja
ODREĐIVANJE IZVORA VLASTI

Tekst koji slijedi bavi se različitim izvorima vlasti. Vaš bi se razred trebao podijeliti u male skupine da biste proveli ovu vježbu. Svaka bi skupina trebala pročitati izabrani tekst na sljedećoj stranici pod nazivom "Regina protiv Amaha, Avinga i Nangmalika". Nakon toga raspravite o pitanjima koja slijede. Izaberite nekoga tko će bilježiti vaša pitanja i glasnogovornika koji će razred izvještavati o mišljenju skupine.

Regina protiv Amaha, Avinga i Nangmalika

Tijekom 1960. godine kanadski su sudovi morali presuditi o eskimskim običajima koji su bili u suprotnosti s državnim zakonom.

U tradicionalnim eskimskim taborima često je manjkalo hrane. Tijekom osobito loših vremena neki su ljudi umirali od gladi. Ponekad su stari ljudi, koji su imali osjećaj da opterećuju druge, odlučivali sebi oduzeti život. Ako je za to bila potrebna pomoć, pozivani su i ostali članovi obitelji. Iz poštovanja prema starijima i njihovim zahtjevima bilo je nužno pomoći pri pokušaju samoubojstva.

Prema kanadskim zakonima protuzakonito je pomagati u samoubojstvu. Tijekom 1963. godine održano je suđenje trojici Eskima koji su optuženi za pomaganje starijoj osobi da izvrši samoubojstvo.

Sjeverozapadni okružni vrhovni sud odlučio je da su trojica Eskima krivi. Prema kanadskim zakonima kazna je za takvo djelo do 14 godina zatvora. Međutim, sud je uzeo u obzir važnost eskimskih običaja koji od rođaka zahtijevaju da pomognu starijim osobama počiniti samoubojstvo. Umjesto izdržavanja zatvorske kazne Eskimima je dopušteno da se vrate u svoj tabor.

Proučavanje situacije

1. Koji je izvor vlasti za postupke Eskima? Koji je bio izvor vlasti za odluke suda?
2. Kako je sud riješio sukob između dvaju različitih izvora vlasti?
3. Što vi mislite? Na koji način ova lekcija svjedoči o važnosti poznavanja različitih izvora informacija?

Primjena lekcije

1. Razmislite o vlasti policajca koji nekome napiše kaznu zbog brze vožnje. Nacrtajte grafikon u kojem istražujete do krajnjeg izvora vlast policajca.
2. Napišite komentar u kojem branite ili osporavate odluku kanadskog suda u slučaju *Regina protiv Amaha, Avinga i Nangmalika*.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 33 27.8.2010 13:06:37

11. LEKCIJA

Kako birati ljude na položaje vlasti?

Cilj lekcije

Ova vas lekcija upoznaje s intelektualnim instrumentarijem koji pomaže u ispravnom izboru ljudi na položaje vlasti te procjeni kvalifikacija ljudi koji su na takvim položajima. Nakon ove lekcije moći ćete utvrditi i objasniti zahtjeve određenog položaja vlasti i kvalificiranost osobe predložene za taj položaj.

Upamtite pojmove

položaj vlasti
sposobnosti
dužnosti
ovlasti
ograničenja
marljivost

Zašto treba pažljivo birati ljude na položaje vlasti?

Ljudi koji su na položajima vlasti svaki dan utječu na naše živote; njihova dužnost ili njihovo radno mjesto daju im vlast za uređivanje ili nadziranje određenih dijelova naših života. Npr. izabrani voditelji i oni koji im pomažu u obavljanju posla jesu na položaju vlasti. Mi tim ljudima dajemo moć. Oni koji su zaista sposobni da djeluju kao vlast mogu naše živote učiniti lakšim i boljim.

Nesposobni ljudi na položajima vlasti mogu nam život učiniti teškim i neugodnim.

Različiti položaji vlasti zahtijevaju ljude različitih sposobnosti, znanja, vještina, stavova. Policajac po struci ne mora imati i sposobnost za suca, niti sudac sposobnost za policajca. Pri izboru ljudi na položaje vlasti važno je razmotriti njihovu sposobnost za određenu vrstu posla.

Možda i vi imate prilike birati ljude na položaje vlasti. Npr. glasovati za predsjednika razreda ili u dobi od osamnaest godina imate pravo birati predstavnike državne vlasti.

Razmotrimo sposobnosti dviju osoba koje su bile na važnim položajima vlasti u povijesti SAD-a.

Vježba kritičkog razmišljanja
PROVJERAVANJE SPOSOBNOSTI ZA ONE KOJI NAS VODE

Slijedi odlomak iz teksta "Osvajanje Zapada" Theodora Roosevelta, predsjednika SAD-a i povjesničara (1858–1919). U ovom tekstu on piše o istraživačima Meriwetheru Lewisu (1774–1809) i Williamu Clarku. Pročitajte odlomak i razmislite o osobinama Lewisa i Clarka, o tome koje su imali sposobnosti da predvode ekspediciju na Zapad.

Lewisova i Clarkova ekspedicija

Predsjednik Thomas Jefferson odredio je Lewisa i Clarka za vođe ekspedicije na području Louisiane. SAD je taj teritorij kupio od Francuske 1803. Nadali su se da će pronaći vodeni put do Tihog oceana.

Velik dio tog područja bio je potpuno nepoznat ljudima iz istočnog dijela SAD-a. Prostrane ravnice, indijanska plemena, planine i rijeke stajale su između njih i njihova cilja. Predsjednik Jefferson, koji je izabrao Lewisa i Clarka za to putovanje, zatražio je od njih ne samo da pronađu put do Pacifika i natrag nego i da vode dnevnik o svojem putovanju.

Lewis i Clark sve su precizno bilježili. Rijetko kad su istraživači tako potanko opisivali tlo, životinje, raslinje na tek otkrivenom području.

Dva mlada kapetana imala su kvalitete nužne za vođe ekspedicije na nepoznatu području. Održavali su stegu među članovima ekspedicije, umjereno kažnjavali prijestupnike, zajednički obavljali poslove, preuzimali rizik i trpjeli iste teškoće kao i ostali članovi ekspedicije.

Bili su omiljeni i poštovani od svojih sljedbenika, koji su ih rado i odano slušali. Pokazali su taktičnost i poštovanje pri susretima s Indijancima. Samo su hrabri i razumni mogli voditi ekspediciju kroz sve opasnosti koje su im prijetile na putu.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 34 27.8.2010 13:06:37

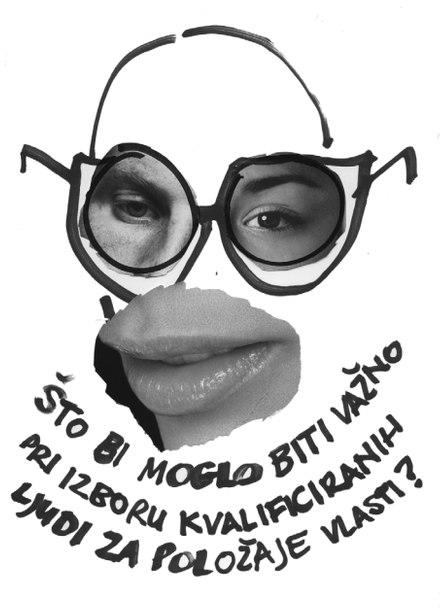

Razmatranje situacije

1. Kakve su bile odgovornosti Lewisa i Clarka?
2. Koje su sposobnosti imali da bi mogli ispuniti svoje dužnosti?

Kako treba birati nekoga na položaj vlasti?

U prethodnoj ste vježbi nabrojili neke od odgovornosti određenog položaja vlasti te neke od sposobnosti koje su im omogućile da dobro obave svoj posao.

Slijedi **intelektualni instrumentarij** – određeni **niz pitanja** i ideja – koji može pomoći u procjeni je li netko prikladan za određeni položaj vlasti. Pripremite se za iduću vježbu.

1. Koje su dužnosti, ovlasti, povlastice i ograničenja određenog položaja?

Prije procjene sposobnosti određene osobe morate najprije razmotriti zahtjeve položaja vlasti. Potom odgovorite na sljedeća pitanja:

- Koje dužnosti ili odgovornosti zahtijeva taj položaj vlasti?
- Kakve su ovlasti dane osobi na tom položaju?
- Kakve su joj povlastice dane?
- Kakva ograničenja ili restrikcije ovlasti ima osoba na tom položaju?

2. Kakve kvalifikacije mora imati osoba na tom položaju?

Svaki položaj ima svoje zahtjeve. Određena osoba mora imati sposobnosti nužne za taj položaj. Ovisno o položaju neke važne kvalifikacije mogu obuhvatiti sljedeće:

- posebno znanje i vještinu
- sposobnost da se postupa ispravno
- poštenje
- inteligenciju
- marljivost
- pouzdanost
- hrabrost
- sposobnost za suradnju
- poštovanje prava i potreba drugih
- odanost važnim vrijednostima i interesima.

3. Kakve su prednosti i slabosti svakog kandidata?

Prednosti i slabosti svakog kandidata treba razmotriti prema sposobnostima koje zahtijeva određeni položaj.

4. Koji bi kandidat najviše odgovarao određenom položaju? Zašto? Objasnite.

Vježba kritičkog razmišljanja
UTVRĐIVANJE SPOSOBNOSTI KOJE ZAHTIJEVA POLOŽAJ VLASTI

Ovo je prilika da iskoristite intelektualni instrumentarij koji ste upravo upoznali.

Igra uloga: Zamislite da ste član Vijeća učenika. Trebate preporučiti učenike za dužnost suca u učeničkom sudu. Suci su zaduženi za saslušanje i predlaganje kazni za učenike optužene za kršenje pravila školskog reda.

Podijelite se u skupine i ispunite tablicu na sljedećoj stranici. Na lijevoj su strani ispisane dužnosti, ovlasti, povlastice i ograničenja ovlasti položaja učenika suca. Na desnoj strani nabrojite sposobnosti koje bi trebala imati osoba na toj dužnosti. Naveli smo primjer koji bi vam mogao pomoći u odgovorima.

Nakon što sve skupine završe ovu vježbu, svaka treba iznijeti svoje primjedbe i razgovarati o njima s kolegama u razredu.

Primjena lekcije

1. Izaberite neki položaj vlasti i opišite ga u svom dnevniku te nabrojite sposobnosti potrebne za taj položaj.
2. Razmislite o skorim izborima, lokalnim ili državnim. Razgovarajte u razredu o pitanjima koja birači postavljaju u svezi sa sposobnostima kandidata.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 35 27.8.2010 13:06:37

Intelektualni alat za procjenu položaja vlasti	
Dužnosti, ovlasti, povlastice i ograničenja položaja učenika suca	Sposobnosti koje treba imati učenik sudac
Dužnosti. Učenik sudac ima dužnost: 1. Saslušati sve dokaze koji su predočeni	Da bi obavljao ove dužnosti, učenik sudac treba biti: – sposoban saslušati – širokih nazora
2. Ispitati optuženika i svjedoke	
3. Tumačiti i primijeniti školska pravila	
Ovlasti. Učenik sudac ima ovlasti: 1. Zahtijevati od optuženog učenika da dođe na saslušanje	Da bi provodio ove ovlasti, učenik sudac treba biti:
2. Zahtijevati od svjedoka da dođu na saslušanje	
3. Održavati red tijekom procesa	
4. Ukloniti onoga tko se ne ponaša ispravno	
5. Donijeti presudu i predložiti ukor i kaznu	
Povlastice. Učenik sudac ima sljedeće povlastice: 1. Pravo biti izuzet od nekih školskih dužnosti da bi obavljao dužnost suca	Da bi imao ove povlastice, učenik sudac treba biti:
2. Pravo saslušati optužene bez nazočnosti nastavnika ili ravnatelja	
Ograničenja. 1. Učenik sudac mora poštovati pravila na saslušanju	Da bi postupao prema ograničenjima, učenik sudac treba biti:
2. Ne smije se prikloniti jednom učeniku na štetu drugoga	
3. Mora odlučivati prema činjenicama i školskim pravilima	
4. Ne smije predložiti nepošten ili nerazuman ukor ili kaznu	

PRIJELOM_26_08_2010.indd 36 27.8.2010 13:06:38

12. LEKCIJA

Koga biste birali na položaj vlasti?

Cilj lekcije

U ovoj ćete lekciji imati priliku koristiti se intelektualnim instrumentarijem koji ste proučavali u prethodnoj lekciji da biste odlučili koji kandidat ima najbolje sposobnosti za položaj vlasti. Nakon što završite lekciju, moći ćete objasniti što ste uzimali u obzir da biste opravdali svoj izbor.

Upamtite pojmove

uredbe
javna služba
kulturna baština

Vježbe kritičkog razmišljanja
IZBOR KANDIDATA ZA JAVNU SLUŽBU

U ovoj ćete lekciji biti odgovorni za izbor gradonačelnika jednoga zamišljenog grada Brezova. Morate razmotriti različite kandidate za taj položaj.

Vaš će razred održati televizijsku raspravu s četiri kandidata za gradonačelnika. Raspravu će voditi Liga pravedne politike iz Brezova i bit će otvorena za članove zajednice.

Da biste se počeli pripremati za ovu aktivnost, pročitajte opise Brezova i položaja gradonačelnika koji slijede. Nakon toga slijedite upute za pripremu i provedbu rasprave. Konačno, pročitajte odlomak o donošenju odluke u razredu i provedite izbore za gradonačelnika.

Gradonačelnik Brezova

Brezovo je grad srednje veličine. Prema posljednjem popisu imao je 120.000 stanovnika. Udaljen je oko sat vožnje od Zagreba. Mnogi smatraju Brezovo idealnim mjestom za stanovanje.

Sastav je stanovništva posljednjih deset godina postao veoma raznolik. Gradonačelnik i gradsko vijeće veoma naporno rade na uspostavi dobrih odnosa u zajednici. Raznolikost stanovništva do sada nije stvarala neke znatnije probleme, iako je bilo manjih incidenata koji su se odnosili na vrijeđanje.

Brezovo ima snažno i raznovrsno gospodarstvo, pa stoga ne postoji nedostatak radnih mjesta. Veći broj tvrtki ima svoja predstavništva i tvornice u ovoj regiji. Također, postoji i mjesna industrija, ali neki su ljudi zabrinuti za daljnji razvoj grada. Što će se dogoditi ako neke od tvrtki zatvore svoja predstavništva i tvornice? Kako bi ljudi koji ostanu bez posla pronašli novi posao u Brezovu?

Javne su škole drugi mogući problem. Sve je veći broj ljudi koji se naseljavaju u Brezovo. Škole su postale pretrpane. Uveliko se vode rasprave je li potrebno povećati poreze da bi se izgradile nove škole.

Neki opet tvrde da Brezovo gubi svoj šarm šireći se. Sve više stanovnika raspravlja o pokušajima da se ograniči širenje grada. Protivnici te ideje tvrde da bi to bio jedan oblik diskriminacije jer većinu novog stanovništva predstavljaju manjinske skupine.

Budući da se građani Brezova trebaju suočiti sa skorim izborima, zabrinuti su za budućnost grada. Novi gradonačelnik morat će odlučiti o mnogim važnim pitanjima.

Položaj gradonačelnika

Obveze i ovlasti. Gradonačelnik ima sljedeće obveze i odgovornosti:

- upravljanje gradskom administracijom,
- pripremanje gradskog proračuna,
- planiranje budućeg razvoja grada,
- predlaganje gradskih uredbi (zakona),
- postavljanje voditelja odjela,
- zapošljavanje i otpuštanje službenika.

Povlastice. Gradonačelnik ima sljedeće povlastice:

- godišnju plaću od 120.000.00 kuna,
- uporabu automobila koji je u vlasništvu grada.

Ograničenja. Gradonačelnik ima sljedeća ograničenja:

PRIJELOM_26_08_2010.indd 37 27.8.2010 13:06:38

- ne može imati drugi posao dok je gradonačelnik,
- ne može kršiti prava pojedinaca, koja su zaštićena Ustavom Republike Hrvatske.

Priprema za raspravu

Vaš se razred treba podijeliti u manje skupine. Jedna skupina predstavljat će Ligu pravedne politike, koja će postavljati pitanja i održavati red za vrijeme rasprave. Svaka od preostalih skupina predstavljat će po jednog kandidata za gradonačelnika.

Liga pravedne politike

Vaša će skupina raspravljati i postavljati pitanja. Trebate pozorno proučiti karakteristike kandidata. Također, trebate analizirati obveze gradonačelnika i uzeti u obzir nužne sposobnosti za uspješnu popunu tog mjesta.

Vaša skupina treba pripremiti pitanja koja ćete postaviti kandidatima. Vaš je cilj odrediti koji kandidat ima najbolje sposobnosti za položaj gradonačelnika Brezova. Vaša je odgovornost omogućiti zajednici da sazna stajališta kandidata o važnim pitanjima.

Kandidatske skupine

Skupine trebaju pročitati karakteristike kandidata koje slijede u tekstu. Navedite jake strane i slabosti vašeg kandidata. Učinite isto i za protivničkog kandidata. Svaka skupina treba izabrati jednog člana koji će preuzeti ulogu kandidata i pomoći tom članu da se pripremi za raspravu. Pripremite kratko uvodno izlaganje za svoga kandidata. Izlaganje kandidata uvjerit će birače da je on najbolja osoba za taj posao. Svaka skupina također treba sa svojim kandidatom uvježbati odgovore na pitanja koja bi mu mogla biti postavljena. Drugi članovi skupine mogu kandidatima pomoći tijekom rasprave.

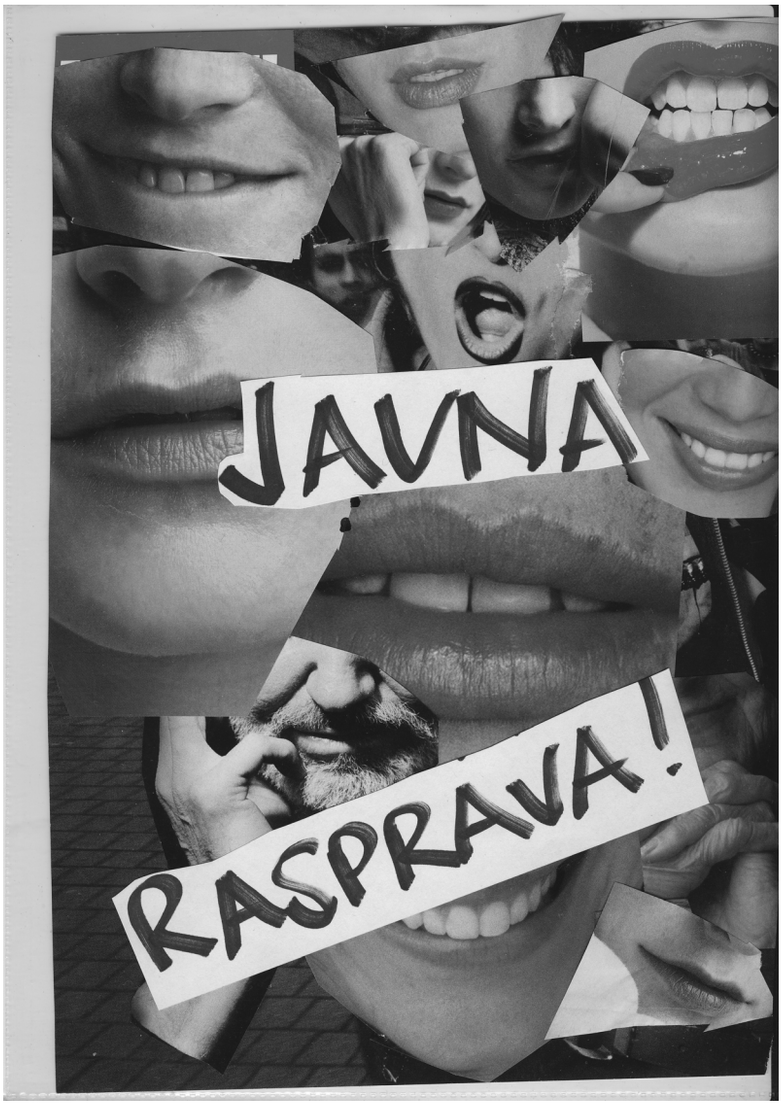

Kako vam javna rasprava može pomoći da izaberete kandidata s najboljim sposobnostima?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 38 27.8.2010 13:06:38

Karakteristike kandidata

Ante Gverić vlasnik je uspješnog lanca željezarija, upravo je završio drugi mandat kao predsjednik Školskog odbora. On je poznat i popularan poslovni čovjek. Ante je odrastao u Brezovu, a njegovo četvero djece školovalo se u tamošnjim školama. Njegova supruga Vera već dvadeset godina predaje engleski jezik u srednjoj školi. Ante je uvijek bio veoma aktivan u zajednici i brine se o očuvanju kulturne baštine grada. On želi očuvati kulturnu baštinu grada, ali ga zabrinjavaju inicijative koje potiču nove industrije.

Dora Anić je najmlađa osoba koja je predsjednik mjesne odvjetničke udruge. Rođena je u Brezovu i pohađala je Pravni fakultet u Zagrebu. Nakon što je diplomirala, vratila se u svoj rodni grad i otvorila vlastiti ured. Nakon deset godina rada ona je veoma uspješna. Postala je stručnjak za obiteljsko pravo. Razvedena je, ima skrbništvo nad svoje dvoje djece, koja pohađaju tamošnju školu. Ona se zauzima za veća ulaganja na području obrazovanja. Dora podupire širenje grada i želi u Brezovo privući dodatne industrijske aktivnosti.

Karl Štark je doseljenik iz Austrije koji je stekao državljanstvo, a prije deset godina doselio se u Brezovo. Štark je dobro svladao hrvatski jezik, završio fakultet i započeo uspješan posao. Štark je također postao glasnogovornik za nacionalne manjine u Brezovu. Do sada je obnašao dva mandata u Odboru za odnose u zajednici. Štark je također radio na poboljšanju odnosa između novodoseljenog stanovništva i starosjedilaca Brezova. Nedavno se oženio i još nema djecu.

Upute za vođenje rasprave

1. Predsjedatelj Lige pravedne politike vodit će raspravu.
2. Svaki kandidat imat će dvije minute za uvodno izlaganje.
3. Predstavnici Lige smjenjivat će se u postavljanju pitanja. Kandidati će dobiti po trideset minuta da odgovore na svako postavljeno pitanje. Kandidati trebaju redom odgovarati na pitanja: prvo, drugo, treće.
4. Osoba zadužena za mjerenje vremena mora voditi računa o tome da kandidati poštuju vremenska ograničenja.

Donošenje odluke u razredu

Nakon rasprave vaš razred treba organizirati izbore za gradonačelnika. Sljedeća pitanja treba uzeti u obzir prilikom glasovanja:

1. Koje su obveze, ovlasti, povlastice i ograničenja gradonačelnikova položaja?
2. Koje su kvalifikacije potrebne za popunu položaja gradonačelnika?
3. Koje su jake strane i slabosti svakog kandidata?
4. Koji kandidat ima prema vašem mišljenju najbolje sposobnosti za gradonačelnika?

Rasprava o izborima

Nakon izbora trebate porazgovarati o tome koliko vam je intelektualni instrumentarij koristio pri donošenju odluke kako ćete glasovati.

Primjena lekcije

Na koji vam je način rasprava pomogla pri odlučivanju o kvalifikacijama kandidata za gradonačelnika? Na koji vam je još način rasprava bila od koristi u odlučivanju na koji ćete način glasovati? Koje su prednosti javnih rasprava između kandidata za javnu službu? Koji su nedostaci javne rasprave?

Pozovite gradonačelnika ili nekoga iz njegova kabineta da dođe u vaš razred. Zamolite tu osobu da vam opiše obveze, ovlasti, povlastice i ograničenja gradonačelnikova položaja vlasti. Zamolite ga da odredi kvalifikacije koje treba imati gradonačelnik. Razlikuju li se te kvalifikacije od onih koje je razred utvrdio? Na koji način?

PRIJELOM_26_08_2010.indd 39 27.8.2010 13:06:41

13. LEKCIJA

Koje su posljedice uporabe vlasti?

Cilj lekcije

U ovoj ćete lekciji odrediti posljedice uporabe vlasti. Posljedice razvrstajte kao korisne ili štetne. Nakon što završite lekciju, moći ćete objasniti neke najčešće koristi i štete pri uporabi vlasti. Također, moći ćete iskoristiti ove ideje prilikom ocjenjivanja i zauzimanja stajališta o pitanjima vezanim za vlast.

Upamtite pojmove

predvidljivost
djelotvornost
odgovornost
opreznost
nedostupnost
ekonomska šteta
nesposobnost

Vježbe kritičkog razmišljanja
UTVRĐIVANJE I RAZVRSTAVANJE UČINAKA VLASTI

Ova vježba daje vam mogućnost da odredite neke od posljedica uporabe vlasti. Nakon toga te posljedice treba svrstati kao korisne ili štetne.

Vaš se razred treba podijeliti u male skupine. Svaka skupina treba dobiti jednu od opisanih situacija i odgovoriti na pitanja koja slijede. Nakon toga svaka skupina treba svoje odgovore razmijeniti s ostalima u razredu.

1. Da bi se smanjio broj automobilskih nesreća među vozačima adolescentima, državno je zakonodavstvo donijelo zakon po kojem se dob potrebna za dobivanje vozačke dozvole pomiče na dvadeset i jednu godinu.
2. Pretpostavite da se broj učeničkih krađa povećao na području blizu vaše škole. Odgovarajući na primjedbe vlasnika obližnjih trgovina, vaš je ravnatelj odlučio učenicima zabraniti da napuštaju školu za vrijeme velikog odmora.
3. Radi nadzora onečišćenja Gradsko vijeće donijelo je novi zakon – bilo koji vlasnik tvornice za kojeg se utvrdi da je kriv za bacanje otpada u rijeku morat će platiti visoku kaznu.
4. Već četvrtu godinu država strada od suše. Da bi se riješio problem nestašice vode, zakonodavstvo je donijelo zakon koji uređuje korištenje vode. Osim ostalih ograničenja stanovnici mogu samo jednom tjedno zalijevati travnjake.

Što *vi* mislite?

1. Koje posljedice mogu proizići iz uporabe vlasti u ovoj situaciji?
2. Koje su od tih posljedica korisne? Zašto?
3. Koje su od tih posljedica štetne? Zašto?

Vježbe kritičkog razmišljanja
PROUČAVANJE UOBIČAJENIH PREDNOSTI I NEDOSTATAKA VLASTI

Slijedi nekoliko najčešćih prednosti i nedostataka prouzročenih uporabom vlasti. Pročitajte svaku od njih kao i primjere koji ih potkrepljuju. Nakon toga radite zajedno s najmanje još jednom osobom da biste zapisali primjere koji potvrđuju i korisne i štetne posljedice.

Prednosti

1. **Sigurnost**. Vlast se može koristiti da bi se ljudi osjećali sigurnije, i to tako što će se osigurati red i predvidljivost (spoznaje o tome što se može očekivati). Naprimjer:
   - Prometni propisi mogu uvesti red u vožnji i hodanju po ulicama i učiniti ih predvidljivim, pomažući ljudima da se osjećaju sigurnije.
   - Policijske ophodnje u vašem susjedstvu mogu smanjiti i spriječiti kriminal. Susjedi će se osjećati sigurnije.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 40 27.8.2010 13:06:41

2. **Pravednost.** Vlast se može koristiti radi promicanja pravednosti. Naprimjer:
   - Zakoni nalažu poslodavcima da radnike ne diskriminiraju na osnovi godina, spola, religije, etničke ili rasne pripadnosti, ili na osnovi tjelesnih nedostataka.
   - Suci osiguravaju jednaku primjenu postupaka u sudnicama kad su ljudi optuženi za kršenje zakona.
   - Ustav zabranjuje okrutno kažnjavanje ljudi koji su osuđeni za kršenje zakona.
3. **Slobode i druga prava**. Vlast se može koristiti da bi se zaštitila osobna sloboda i ostala prava. Naprimjer:
   - Ustav štiti vaše pravo na religiju i slobodu izražavanja od nerazumnog uplitanja vlasti.
   - Policija mora poštovati vaše pravo na privatnost i slobodu, nema vas pravo uhititi ili pretražiti bez valjana razloga.
4. **Učinkovitost – razborita uporaba postupaka vlasti.** Ljudi koji se nalaze na položajima vlasti mogu promicati učinkovitost tako što će povjeriti odgovornost za određene poslove sposobnim ljudima. Naprimjer:
   - General može različite dužnosti povjeriti različitim vojnicima da bi uspješno vodio rat.
   - Ravnatelj vaše škole može učitelje upućivati u različite razrede ovisno o tome u kojim razredima i predmetima najuspješnije poučavaju.
5. **Osiguravanje nužnih usluga**. Vlast se može koristiti za osiguravanje nužnih usluga. Naprimjer:
   - Mi ovlašćujemo poštu da isporučuje pošiljke.
   - Mi dajemo sudovima i ustanovama za primjenu zakona ovlasti da održavaju red i zakon.
6. **Poboljšavanje kvalitete života**. Vlast se može koristiti da se zaštiti i poboljša način na koji ljudi žive. Naprimjer:
   - Zakoni vas mogu zaštititi od opasne hrane i lijekova, nečiste vode, zagađena zraka i opasnih otpadaka.
   - Zakoni o sprječavanju buke mogu povećati užitak vašeg boravka u kući.

Nedostaci

1. **Zlouporaba moći**. Ljudi na vlasti mogu zlouporabiti svoj položaj i moć. Naprimjer:
   - Članovi gradske vlasti mogu koristiti svoj položaj nepravedno tako što će biti pristrani prema svojim prijateljima ili ljudima koji su poduprli njihov izbor.
   - Policijski službenici mogu nepravedno i nerazumno uhićivati ili pretresati ljude i njihove kuće.
2. **Potreba za oprezom**. Kada ljudima damo vlast, moramo uložiti vrijeme i trud da bismo bili sigurni da će oni ispravno obavljati povjerene dužnosti. Naprimjer:
   - U poslovnim se aktivnostima određuju ravnatelji i nadzornici kako bi osigurali da zaposlenici ispunjavaju svoje obveze.
   - Građani imaju obvezu biti informirani o tome kako vlada ispunjava svoje obveze. Organizirane skupine često troše vrijeme i novac da bi pratile kako se tijela vlasti koriste poreznim novcem, kako primjenjuju zakone protiv onečišćenja okoliša, ili kako se policija odnosi prema građanima koji su osumnjičeni za kršenje zakona.
3. **Nedostupnost.** Mnogim ljudima i ustanovama u Hrvatskoj povjerena je vlast da ispunjavaju različite obveze. S obzirom na veličinu i složenost naše vlasti na lokalnoj i državnoj razini katkad je prava osoba za razgovor o određenom problemu nedostupna (teško je s njom uspostaviti vezu). Naprimjer:

   Predsjednik države ima jako puno problema s kojima se mora baviti tako da možda neće imati vremena čuti vaša pitanja.

   Obitelj kojoj je potreban prihvatljiv smještaj možda će morati obići mnogo vladinih ureda prije nego što dobije pomoć.

   Ako smatrate da vaš školski sustav ne dobiva dovoljno novca, možda niste sigurni kome se treba obratiti radi rješavanja ovog problema.
4. **Ograničavanje slobode i drugih prava**. Svaka uporaba vlasti uključuje i određeno ograničavanje slobode. Naprimjer:

   Roditelji vas mogu zadužiti da obavite kućne poslove koje ne želite raditi.

   Prometni propisi vas mogu spriječiti da vozite željenom brzinom.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 41 27.8.2010 13:06:41

5. **Ekonomski ili financijski nedostaci**. Potreban je novac da bi se izdržavali ljudi i ustanove koji se nalaze na položaju vlasti kao što su oni na vašoj lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Naprimjer: Ljudi plaćaju porez da bi se osigurale plaće za službenike koji provode zakon, suce i nastavnike.

Ljudi plaćaju porez da bi se izdržavale oružane snage i da bi se platila sredstva nužna za obranu zemlje.

Koje su prednosti i nedostaci najvažniji?

Veoma je važno procijeniti prednosti i nedostatke uporabe vlasti. Prije nego što se donese odluka o zakonima ili o postupcima ljudi koji su na položaju vlasti, moramo odlučiti koje su posljedice uporabe vlasti najvažnije za nas. Jesu li nam prednosti važnije od nedostataka? Ili nam se čini da nedostaci nadilaze prednosti?

Mišljenja ljudi o ovim pitanjima mogu biti različita. Naprimjer, pretpostavimo da se povećao broj krađa blizu vaše škole. Pretpostavimo da su neki vlasnici trgovina uspjeli nagovoriti vašeg ravnatelja da učenicima zabrani izlazak iz škole za vrijeme velikog odmora. Svi bi se složili da je jedan od nedostataka ovog pravila ograničavanje slobode učenika. Prednost može biti smanjenje učeničkih krađa u trgovinama. Možda će neki ljudi smatrati da je važnije smanjiti broj učeničkih krađa u trgovinama u usporedbi s nedostatkom ograničavanja slobode učenika. Drugi se možda neće složiti s time. Kao što vidite, veoma je važno uzeti u obzir različita stajališta kad se procjenjuju prednosti i nedostaci vlasti. Vježbe kritičkog razmišljanja

Razmatranje prednosti i nedostataka prilikom zauzimanja stajališta o pitanjima vlasti

Pretpostavimo da državno zakonodavstvo razmatra zakon koji će poticati učenike da ostanu u srednjoj školi do mature. Dio zakona predviđa da će učenici, ako napuste srednju školu prije mature, izgubiti vozačku dozvolu.

Radite u malim skupinama. Svaka od skupina treba predstavljati jednu od organizacija:

- Odbor za zaštitu učeničkih prava
- Policijski odjel
- Udrugu roditelja – nastavnika
- Agenciju za zapošljavanje

Razradite stajališta o predloženom zakonu sa stajališta svoje organizacije. Koristite se pitanjima koja slijede kao pomoć u iskazivanju vašeg stajališta. Nakon toga pripremite se iznijeti svoje stajalište i o njemu razgovarati s učenicima iz vašeg razreda.

Pitanja za razmatranje

1. Kakvo bi stajalište mogla zauzeti vaša skupina o predloženom zakonu?
2. Koje je prednosti i nedostatke utvrdila vaša skupina?
3. Koji su interesi utjecali na ocjenu prednosti i nedostataka koje je utvrdila vaša skupina?

Primjena lekcije

1. Što vi mislite? Kakvo biste vi stajalište zauzeli o zakonu koji bi oduzeo vozačke dozvole učenicima koji napuste školu? Napišite pismo uredniku braneći svoje stajalište u pogledu prednosti i nedostataka predloženog zakona.
2. Napravite nacrt zakona za koji vjerujete da bi potaknuo mlade ljude da maturiraju u srednjoj školi. Nabrojite prednosti i nedostatke zakona i objasnite zašto biste poduprli taj zakon.
3. Koja pravila postoje u vašoj obitelji? Morate li doći kući do određenog vremena? Je li vam dopušteno gledati televizijski program prije nego što završite zadaću? Izaberite dva ili tri pravila koja vrijede u vašoj kući i u dnevniku objasnite prednosti i nedostatke svakog pravila.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 42 27.8.2010 13:06:41

14. LEKCIJA

Od čega se sastoji dobro određen položaj vlasti?

Cilj lekcije

Ova vas lekcija upoznaje s intelektualnim alatom korisnim pri procjeni položaja vlasti i ustanova koje obnašaju tu vlast. Naučit ćete se koristiti ovim sredstvima pri procjeni i predlaganju načina za poboljšanje položaja vlasti.

Upamtite pojmove

dužnosti
ovlasti
povlastice
ograničenja
humani postupci
intelektualni alat za procjenu

Procjena položaja vlasti

Saznali ste da ljudi na položajima vlasti svaki dan utječu na vaš život. Roditelji, nastavnici, ravnatelj škole, donose odluke i poduzimaju postupke koji mogu utjecati na vaš život. Našu lokalnu, gradsku i državnu upravu vode ljudi izabrani na položaje vlasti. To obuhvaća različite položaje kao što su: prometnik, policajac, sudac, član upravnog vijeća i predsjednik. Mi, narod, dajemo velike dužnosti i ovlasti mnogima od tih ljudi. Nadamo se kako će biti sposobni da u okviru svojih ovlasti što bolje ispune zadatke koje smo im povjerili.

Neka od najvažnijih pitanja, s kojima se suočavamo kao građani, odnose se na položaje vlasti u našem sustavu.

Ljudi imaju različita mišljenja o tome jesu li neki položaji vlasti dobro određeni, imaju li previše ili premalo ovlasti.

Jedno je sigurno. Ljudi na položajima vlasti jako utječu na naše živote pa je važno planirati i procijeniti kakve trebaju biti njihove **dužnosti, ovlasti, povlastice i ograničenja**. Ako ne razmislimo o tome kako se osmišljava položaj vlasti, mogu slijediti problemi koji ugrožavaju osnovne ustavne slobode.

Koje primjere loše osmišljenog položaja vlasti iz prošlosti ili sadašnjosti možete navesti? Zašto bi to moglo biti važno pri procjeni položaja vlasti?

Vježba kritičkog razmišljanja
PROSUĐIVANJE POGREŠAKA U ODREĐIVANJU NEKOG POLOŽAJA VLASTI

Sljedeći tekstovi opisuju nekoliko položaja vlasti. Svaki od njih ima u sebi nešto loše. Pročitajte i odgovorite na pitanja.

Ustav države Pomutnje kazuje da onaj koji je na čelu mora donositi sve zakone, dijeliti poštu, čistiti ulice, hvatati pse lutalice, voditi sve sudske procese i TV-programe.

1. Ima li prema vašem mišljenju predsjednik države Pomutnje premalo ili previše ovlasti?
2. U državi Perpetua svi su doživotno članovi parlamenta. Ne mogu biti opozvani bez obzira na to što su učinili.
3. Kad je ravnateljica škole imenovala Luku Matića za redara, dala mu je pune ovlasti nad učenicima po hodnicima. Rekla je kako može od njih zahtijevati da učine što god on želi.
4. Tek izabrani gradonačelnik grada Agorafobije nije dopuštao građanima da mu se obraćaju ni pismeno ni izravno. Zaključavao bi se u sobu i isključivao telefon.
5. Gradsko je vijeće zaposlilo šest prometnika da nadziru brzinu kretanja vozila, ali nisu dobili na uporabu automobile, motore ni zviždaljke.
6. Veliki inkvizitor bio je ujedno i sudac. Posao mu je bio da odluči tko je kriv, a tko ne. Često bi mučio optužene da bi iz njih izvukao priznanja. Nedužni

PRIJELOM_26_08_2010.indd 43 27.8.2010 13:06:41

ljudi priznavali su krivnju samo da izbjegnu mučenja.

Što vi mislite?

1. Što ne valja u svakom od ovih položaja vlasti?
2. Razmislite o svakom nedostatku. Što ti nedostaci govore o mogućem poboljšavanju položaja vlasti?

Kako možemo odrediti opseg i ograničenja vlasti?

Prethodna vam je vježba mogla predočiti moguće poremećaje do kojih dovodi loše određen položaj vlasti. Kako možemo spriječiti te probleme? Sljedećih osam pitanja možete iskoristiti da procijenite opseg i ograničenja određenog položaja vlasti. U malim skupinama, koristeći se intelektualnim alatom, razmotrite pitanja. Odgovorite i iznesite razredu.

- Koji položaj vlasti treba procijeniti?
- Koji su ciljevi položaja vlasti?
- Je li za ispunjenje tih ciljeva uopće nužan položaj vlasti?
- Koje su dužnosti, ovlasti, povlastice i ograničenja položaja vlasti?
- Koje su posljedice moguće kod tako određenog položaja vlasti?
- Koje su prednosti i nedostaci tog položaja vlasti?
- Je li dobro određen da ispuni svoj cilj?
- Ima li odgovarajuću moć, ali ne pretjeranu?
- Mogu li se ljudi koji ga obnašaju nadzirati?
- Je li taj položaj vlasti suviše opterećen dužnostima?
- Ima li dovoljno sredstava da se ispune zadaci te dužnosti?
- Je li dostupan javnosti i kritici?
- Treba li se koristiti ispravnim i humanim postupcima pri uporabi moći?
- Treba li štititi prava poput slobode i privatnosti?
- Je li određen tako da ljudi žele pomoći u ispunjavanju njegovih zadaća?
- Kako možete izmijeniti položaj vlasti da biste ispravili neki nedostatak?
- Treba li položaj vlasti ostati takav kakav jest ili ga treba izmijeniti ili ukinuti?

Što vi mislite?

- Koliko ovi intelektualni alati (upitnici za procjenu, rasprava i sl.) mogu koristiti pri procjeni položaja vlasti?
- Zašto je važno znati procijeniti položaj vlasti?

Vježba

- Izaberite jedan položaj vlasti iz televizijskog programa ili iz novina, časopisa ili neke knjige. Koristeći se **intelektualnim alatom za procjenu**, procijenite taj položaj.
- Napišite kraći sastavak opisujući što se može dogoditi u zemlji u kojoj položaj predsjednika nije dobro određen.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 44 27.8.2010 13:06:41

15. LEKCIJA

Kako biste procijenili ovaj položaj vlasti?

Cilj lekcije

U ovoj ćete lekciji vježbati ulogu člana povjerenstva koji razmatra vlast kapetana broda. Procijenit ćete taj položaj koristeći se intelektualnim alatom koji ste upoznali u prethodnoj lekciji.

Kad završite ovu lekciju, moći ćete objasniti i obraniti stajalište koje ste zauzeli prema vlasti kapetana broda.

Upamtite pojmove

rad u skupinama
vođenje rasprave
vlast kapetana broda

Vježba kritičkog razmišljanja
PROCJENJIVANJE POLOŽAJA VLASTI

Slijedi odlomak iz knjige "Obični mornar..." Richarda Henrya Danea. Govori se o pustolovinama mladoga mornara. Problem koji opisuje mornar u priči "Bičevanje na brodu" vjerojatno nije jedini takav primjer. Zato je Pomorsko povjerenstvo željelo procijeniti vlast koju imaju kapetani na brodu.

Nastavnik će vas podijeliti **u skupine** i svakoj skupini dodijeliti jednu od uloga:

pripovjedača, kapetana, mornara Sama,

mornara Johna, Pomorskog povjerenstva

Neka svaka skupina pročita "Povijesne pretpostavke", "Opis radnog mjesta", priču i "Dodatak" te ispuni tablicu s intelektualnim alatom. Potom će skupine koje imaju uloge sročiti izjavu za Pomorsko povjerenstvo i izabrati predstavnika koji će to iznijeti. Svi članovi skupine trebaju znati kako odgovoriti na moguća pitanja povjerenstva. Za to će vrijeme skupina koja predstavlja Pomorsko povjerenstvo razmisliti o pitanjima koja će postaviti svakoj skupini i odabrati predstavnika da vodi raspravu. Nakon izlaganja svih skupina povjerenstvo treba razmotriti polje i ograničenja vlasti kapetana broda i odlučiti o mogućim izmjenama ili ukinuću tog položaja. Povjerenstvo mora objasniti svoju odluku razredu.

Povijesne pretpostavke

Godine 1840. Pomorsko je povjerenstvo odlučilo ispitati probleme koji se događaju na brodovima i donijeti odluku o tome što poduzeti. Nedavno je još jedan problem iznesen pred povjerenstvo na temelju priče koju je napisao jedan mornar. Priča postavlja pitanja o ograničenjima vlasti kapetana broda.

Pomorsko će povjerenstvo voditi raspravu kako bi procijenilo položaj kapetana broda i saslušalo prijedloge za moguće poboljšanje tog položaja. Kao pomoćna sredstva za taj zadatak pročitajte:

- opis radnog mjesta kapetana broda iz mornarove priče "Bičevanje na brodu",
- tablicu s intelektualnim alatom koja će vam pomoći da procijenite položaj vlasti i predložite izmjene.

Da ste član Pomorskog povjerenstva, zapitajte se koje biste informacije trebali imati prije predlaganja izmjena u položaju vlasti kapetana broda?

Kapetan broda: Opis radnog mjesta

Dužnosti i ovlasti. Kapetan broda ima dužnost i moć činiti sljedeće:

- nadgleda upravljanje na brodu,
- odlučuje o smjeru broda,
- zadužuje ljude za određene poslove na brodu,
- rješava razmirice među mornarima,
- kažnjava mornare koji krše propise,
- odlučuje o posebnim povlasticama mornara (npr. tko ima slobodan dan nakon pristajanja),
- piše izvješća vlasnicima broda,
- dnevno bilježi podatke o kretanju broda,

PRIJELOM_26_08_2010.indd 45 27.8.2010 13:06:41

- predstavlja vlasnike broda u svakoj stranoj luci.

Povlastice. Kapetan broda ima sljedeće povlastice:

- plaću od vlasnika broda i postotak zarade od putovanja,
- posebnu odoru,
- privatnu kabinu,
- posebno spremljenu hranu.

Ograničenja:

- preuzimanje rizika za uspjeh putovanja,
- povreda teritorijalnih voda strane zemlje,
- donošenje presude smrtne kazne mornarima koji su prekršili pravila.

Izvadak iz priče "Bičevanje na brodu"

Kapetan našeg broda neprestano je gubio strpljenje i bjesnio. Prijetio je batinanjem kuharu koji je ispustio ogrjev na palubi. Razljutio se kad je prvi časnik tvrdio da može vezivati čvorove bolje od kapetana. Najviše se ljutio na visokog Sama. Sam je imao teškoća pri izgovoru i bio je spor. Ali je bio dobar mornar i dosta se trudio. Kapetan ga jednostavno nije volio. Jednog subotnjeg jutra, čuo sam ga kako viče na nekoga.

"Ne miči se, sad si moj", viknuo je kapetan. "Hoćeš li ikad više govoriti meni iza leđa?"

"Nikad nisam", odgovorio je Sam.

"Pitao sam te nešto drugo. Hoćeš li mi ikad više govoriti iza leđa?"

"Nikad nisam", odgovorio je Sam.

"Odgovori na moje pitanje ili ću te izbičevati." Kapetan je bio gotovo izvan sebe od bijesa.

"Ja nisam rob", rekao je Sam.

"Onda ću te ja natjerati da budeš", rekao je kapetan. Popeo se na palubu i doviknuo prvom časniku: "Zaveži ovoga! Naučit ću ja sve vas tko je gospodar na brodu." Časnik je odveo Sama na palubu. Sam se nije opirao.

"Zašto hoćete bičevati tog čovjeka, gospodine?" pitao je mornar John kapetana. Kapetan se okrenuo i naredio da i Johna okuju.

Prvi je časnik već vezao Sama, svukao mu jaknu i ogolio leđa. Kapetan je stajao nekoliko koraka dalje da bi mogao dobro zamahnuti. U ruci je držao debeli, čvrsti konopac.

Nisam to mogao gledati. Želio sam ga zaustaviti, ali malo njih bi mi se pridružilo. Izgubili bismo i optužili bi nas za pobunu. Čak i kad bismo pobijedili, držali bi nas za gusare i teško kaznili kad bi nas uhvatili. Mornar nema prava, mora činiti ono što časnik kaže, ili će biti pobunjenik, ili gusar.

Zamahnuvši iz sve snage, kapetan je udario po leđima jadnoga Sama. Više puta ga je udario konopcem.

"Hoćeš li mi ikada više govoriti iza leđa?" vikao je kapetan.

Sam nije odgovarao. Kapetan ga je još tri puta udario. Potom ga je odvezao i poslao na pramac broda.

"Sad ti", obratio se Johnu i skinuo mu okove. Prvi je časnik vezao Johna, a kapetan se pripremio da ga bičuje.

"Zašto me hoćete kazniti, gospodine?" pitao je John. "Jesam li vam ikada otkazao poslušnost? Jesam li bio lijen ili prijek?"

"Ne", odgovorio je kapetan. "Kažnjavam te jer postavljaš pitanja."

"Zar to ne smijem?" pitao je John.

"Ne! Nitko ne smije učiniti ništa dok mu ja to ne kažem."

Počeo je bičevati Johna. Odmakao se da bi jače zamahnuo. I što je više udarao, više je bjesnio. Bio sam ukočen. Nisam više mogao gledati. Napokon je prestao, a časnik je odvezao Johna. Kapetan se okrenuo prema nama.

"Sad ste vidjeli! Sad znate tko sam ja! Ja sam robovlasnik a vi moji robovi. Činit ćete što kažem ili ću vas sve bičevati!"

Dodatak

Oni koji budu slijedili moju priču zapamtit će da sam bio svjedok veoma okrutnom iživljavanju nad mojim drugovima na brodu; i sama me je riječ bičevanje užasavala. Ali, kad se radi o zabrani kazne, o njezinu ukinuću jednom i zauvijek, oklijevam.

Ne bih želio preuzeti upravljanje brodom kad bih znao i kad bi moji drugovi znali da nemam mogućnosti za intervenciju. Napokon, treba zaštititi i sebe i sve pod svojim zapovjedništvom.

Uvijek će biti situacija u kojima se ne bih znao snaći, a ni za njih preuzeti odgovornosti.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 46 27.8.2010 13:06:41

Primjena lekcije

1. Možete li se prisjetiti okolnosti koje su zahtijevale uporabu apsolutne vlasti? Zašto je to bilo potrebno?
2. Pozovite u razred nekoga tko je na položaju vlasti (policajca, suca, odvjetnika, javnog branitelja ili gradonačelnika). Neka ta osoba govori o dužnostima, ovlastima, povlasticama i ograničenjima vlasti svojeg položaja.

Intelektualni alati za procjenu položaja vlasti	
P i t a n j a	O d g o v o r i
1. Koji položaj vlasti procjenjujete?	
2. Koja je svrha tog položaja?	
3. Je li taj položaj nužan i zašto?	
4. Koje su dužnosti, ovlasti, povlastice i ograničenja tog položaja?	
5. Koje bi mogle biti posljedice obnašanja tog položaja?	
6. Koje su slabosti u načinu kreiranja položaja? Razmotrite: • broj dužnosti • izvore • prednosti i ograničenja • pouzdanost • nadzor zlouporabe vlasti • zahtjeve za ispravnim postupcima i poštovanje važnih vrijednosti	
7. Kakve biste izmjene predložili? Kakve bi bile prednosti i nedostaci tih izmjena?	
8. Mislite li da položaj treba ukinuti, izmijeniti ili prihvatiti? Objasnite.	

PRIJELOM_26_08_2010.indd 47 27.8.2010 13:06:41

16. LEKCIJA

Što treba razmotriti pri procjeni pravila?

Cilj lekcije

Isto kao što je potrebno procijeniti je li osoba dovoljno kvalificirana za određeni položaj vlasti, potrebno je procijeniti pravila koja treba poštovati. Neki ljudi smatraju kako sama činjenica da neki zakon ili pravilo postoji znači da za to postoji valjan razlog ili da koristi nekoj svrsi.

Ova vas lekcija uvodi u neke od intelektualnih alata koji su korisni za procjenu pravila i zakona. Kad završite lekciju, moći ćete se koristiti ovim alatom prilikom procjene pravila i predlagati načine na koji se oni mogu poboljšati.

Upamtite pojmove

mjerila
obilježja

Vježba kritičkog razmišljanja
IZRADA MJERILA ZA PROCJENU PRAVILA

Pravila koja slijede trebaju pomoći ljudima iz Brezova da sačuvaju vodu. Svako od tih pravila sadrži barem jednu slabost. Razmišljanje o tome kako možete poboljšati ta pravila pomoći će vam da odredite neka mjerila za procjenu pravila. Pročitajte pravila i potom odgovorite na pitanja koja slijede.

Samo one osobe koje žive u Brezovu duže od pet godina smiju zalijevati svoje travnjake.

Prava na preostale količine vode ne mogu se opozvati osim ako to nije posebno odobreno propisima o izmjenama.

Svatko mora podmiriti svoj račun za vodu najkasnije do petnaestog dan u tekućem mjesecu.

Svatko tko koristi previše vode morat će platiti kaznu.

Povjerenstvo za potrošnju vode može u svakom trenutku, danju i noću, ući u bilo čiju kuću da bi provjerilo cure li vodovodne instalacije.

Tijekom sljedeće godine nitko se ne smije koristiti vodom u bilo koje svrhe.

Što vi mislite?

Odgovorite na sljedeća pitanja za svako od pravila:

Koji je nedostatak ovog pravila?

Nakon što ste razmislili kako se može ispraviti taj nedostatak, završite sljedeću rečenicu: "Dobro bi pravilo trebalo..."

Kako možemo odlučiti što određeno pravilo čini valjanim?

U prethodnim vježbama trebali ste procijeniti neka od pravila i razmisliti o tome kako se mogu poboljšati. Radeći na tim zadacima, napravili ste popis karakteristika ili obilježja koja dobra pravila trebaju imati. Vjerojatno vaš popis sadrži neke od sljedećih karakteristika, naprimjer:

Dobro bi pravilo trebalo biti:

- pravedno,
- jednostavno za shvaćanje,
- dobro formulirano da bi moglo ostvariti svoj cilj,
- jasno sa stajališta što se očekuje,
- napravljeno tako da nije nepotrebno u suprotnosti s vrijednostima kao što su privatnost i sloboda,
- moguće za praćenje.

Kad procjenjujete pravilo, korisno je vidjeti sadrži li ove karakteristike. Drugim riječima, postavljajući pitanja koristite se jednim od intelektualnih alata za procjenu pravila i zakona. Drugi intelektualni alati kojima se možete koristiti navedeni su u tablici.

Vježbe kritičkog razmišljanja
PROCJENA PRAVILA

Ova će vam vježba dati priliku da se koristite intelektualnim alatom kako biste procijenili određeno pravilo. Radeći u malim skupinama, pročitajte priču

PRIJELOM_26_08_2010.indd 48 27.8.2010 13:06:41

i odgovorite na pitanja iz tablice s intelektualnim alatom. Budite spremni svoje odgovore razmijeniti s razredom.

Rasprava o učeničkim ormarićima

Neke škole imaju učeničke ormariće za čuvanje osobnih stvari – knjiga, odjeće i dr. Za mnoge nastavnike i prosvjetne radnike škola bi bila puno mirnije i sigurnije mjesto bez učeničkih ormarića. Učenici ne bi kasnili na nastavu, u hodnicima bi bilo manje buke, a bilo bi jedno mjesto manje za skrivanje stvari koje nije dopušteno donositi u školu.

U nekim su školama školski odbori donijeli novo pravilo: nema učeničkih ormarića. Postojeći su ili uklonjeni ili su zaključani. U mnogim novim školama nisu predviđeni ormarići. Ravnatelji novih škola u kojima nema učeničkih ormarića hvale novo pravilo.

Međutim, učenici u tim školama pokazuju manje entuzijazma. Žale se jer moraju cijeli dan sa sobom nositi udžbenike, opremu za tjelesni odgoj, bilježnice i ostalu opremu – što katkad teži i do 12 kg. Učenici se žale da im nedostaje i osjećaj odgovornosti koja proizlazi iz posjedovanja ormarića. "Osjećam se kao malo dijete, mogao bih se vratiti i u prvi razred", bunio se jedan učenik sedmog razreda. Drugi kažu: "Hoćemo svoja prava! Učenicima su potrebni ormarići!"

Što vi mislite o pravilu kojim se ukida uporaba učeničkih ormarića?

Primjena lekcije

Zamislite da je vaš školski odbor upravo objavio kako od sljedeće jeseni učenicima neće biti dopušteno nositi kape, jakne i majice s imenima ili slikama profesionalnih športskih klubova. Koristite se intelektualnim alatom kako biste procijenili predloženo pravilo. Nakon toga napišite članak za ***Školske novine*** u kojem ćete iznijeti svoje stajalište o predloženu pravilu.

Razmislite o problemu koji postoji u vašoj školi. Radite zajedno u skupini s učenicima iz vašeg razreda da biste razradili pravilo koje će riješiti taj problem. Budite spremni odgovoriti na pitanja o jakim stranama i nedostacima propisa koji ste predložili. Nakon vašeg izlaganja učenici bi u razredu trebali glasovati o tome podupiru li predloženo pravilo.

Intelektualni alat za procjenu propisa i pravila	
P i t a n j a	O d g o v o r i
1. Koji propis treba procijeniti?	
2. Koja je svrha tog propisa?	
3. Je li propis potreban ili ima i boljih načina da se postigne isti cilj?	
4. Kakvi mogu biti učinci tog propisa?	
5. Koje su prednosti, a koji nedostaci tog propisa? Je li propis: – korektan, – razumljiv, – dobro formuliran, – jasan, – sastavljen tako da nije u suprotnosti s drugim vrijednostima kakve su privatnost i sloboda, – prihvatljiv.	
6. **Što vi mislite?** Treba li zadržati takav propis, treba li ga izmijeniti ili ukinuti? Zašto?	

PRIJELOM_26_08_2010.indd 49 27.8.2010 13:06:41

17. LEKCIJA

Zašto dijeliti pitanja pravde u tri kategorije?

Cilj lekcije

Lekcija vas upoznaje s trima tipovima problema vezanim za pravdu i daje priliku da ih preispitate i razgovarate o njima. Nakon završetka lekcije moći ćete svrstati pitanja pravde i objasniti vrijednost te podjele

Upamtite pojmove

distributivna pravda
korektivna pravda
proceduralna pravda
prednosti
nedostaci

Vježba kritičkog razmišljanja
RAZMATRANJE PITANJA PRAVDE

Svaka od sljedećih situacija prikazuje različitu vrstu problema koji se tiče pravde. Podijelite se u skupine, čitajte i razgovarajte o situacijama i odgovorite na pitanja koja slijede. Potom zaključke iznesite cijelom razredu.

Pretpostavite da ste član košarkaškog kluba. Trener vas drži na klupi, a u igru uvodi svoje prijatelje koji nisu tako dobri igrači kao što ste vi.

Pretpostavite da se vraćate iz škole kući s prijateljem i da vas napadnu, istuku i opljačkaju članovi neke bande. Potom njih uhite, ispituju, okrive, osude uvjetno na šest mjeseci, ali i ne zatvore.

Pretpostavite da je netko provalio u vašu školu tijekom vikenda i uništio školsku imovinu. Premda niste sudjelovali u provali, jedan je od svjedoka rekao da je jedan provalnik bio vrlo sličan vama. Pozvani ste na razgovor kod ravnatelja koji vas je ispitivao. Potom je ravnatelj pozvao vaše roditelje i neke od vaših prijatelja koji su govorili u vašu obranu. Ravnatelj se ispričao i poslao vas natrag u razred.

Što vi mislite?

1. Što je ispravno, a što neispravno u svakoj od ovih situacija?
2. Jeste li imali slična iskustva ili ste im bili svjedok?
3. Po čemu je svaka od ovih situacija slična onome što se događa u vašoj okolini?
4. Koje običaje, propise ili zakone poznajete koji bi trebali omogućiti pravednost ili ispravnost u situacijama koje su slične navedenima?
5. Imaju li pitanja pravednosti u navedenim situacijama sličnosti? Razlikuju li se? Objasnite.

Zašto dijelimo pitanja pravde u tri kategorije?

Korisno je podijeliti pitanja pravde u tri tipa ili kategorije: pitanja **distributivne pravde, korektivne pravde i proceduralne pravde**. Iako se ovo može činiti složenim, pomaže nam jer se na svaku kategoriju primjenjuje različit niz ideja ili intelektualnih alata.

Izložit ćemo vam intelektualne alate koji su korisni pri razmatranju i upotrebi svake od kategorija pravde. Prije toga trebate naučiti razlikovati tri tipa pitanja vezanih za pravdu.

Distributivna pravda: Kad nas zanima ispravnost načina na koji je nešto podijeljeno između nekoliko ljudi ili skupina, bavimo se pitanjem distributivne pravde. Stvar koja se distribuira ili dijeli može biti dobit, npr. plaća za rad, odnosno pravo na govor ili glas. Ali može biti i opterećenje – pristojba, osiguranje ili kućne obveze. Kako podjela kućnih poslova može postaviti pitanje distributivne pravde?

Korektivna pravda: Kad se radi o ispravnosti reakcije na neku nepravdu, pogrešku ili uvredu, radi se o korektivnoj pravdi. Korektivna pravda može zahtijevati od neke osobe da vrati nešto što je ukradeno, plati odštetu ili snosi odgovornost i određenu kaznu.

Proceduralna pravda: Kad se radi o ispravnosti načina na koji se prikupljaju informacije ili o ispravnosti načina na koji se donosi odluka, govorimo o problemu proceduralne pravde. Proceduralna prav-

PRIJELOM_26_08_2010.indd 50 27.8.2010 13:06:41

da bavi se ispravnošću procedura ili metoda koje se koriste za prikupljanje informacija ili donošenje odluka, a ne samim informacijama ili odlukama.

Kako bi način vođenja sudskog procesa mogao postaviti pitanje proceduralne pravde?

Definiranje tipova problema

1. Koje su tri kategorije pitanja pravde i koje su njihove definicije?
2. **Što vi mislite?** Zašto treba ovako podijeliti pitanja koja se tiču pravde?

Vježba kritičkog razmišljanja
UTVRĐIVANJE TIPOVA PITANJA KOJA SE TIČU PRAVDE

Podijelite se u male skupine. Pročitajte svaki od navedenih primjera i utvrdite da li postavlja problem distributivne, korektivne ili proceduralne pravde. Potom odgovorite na pitanja:

1. Nakon natjecanja tri su učenika s najuspješnijim izlaganjima dobila nagrade.
2. Na kraju godine šef je trgovine nagradio trgovce koji su prodali najviše proizvoda.
3. Neke su države u prošlosti imale zakone koji su ograničavali pravo glasa samo na muškarce i to s određenim imetkom.
4. Naš sadašnji sustav poreza na zaradu zahtijeva od onih koji više zarađuju da plate veći porez od drugih
5. Rudi i Sanja morali su ostajati u školi nakon nastave pet dana da bi završili svu domaću zadaću koju nisu napisali.
6. Kad se ustanovilo da novi model automobila ima grešku koja vožnju može učiniti opasnom, sud je naložio proizvođaču da ponovo preuzme i popravi sve automobile.
7. U nekim se zemljama krađa kažnjava smrću ili odsijecanjem ruke.
8. Ako tko iz nehaja ozlijedi drugoga, može platiti odštetu za liječenje i druge troškove. Ali ako je ozljeda namjerno uzrokovana, počinitelj može platiti i dodatnu odštetu u obliku kazne.
9. Nadzorniku parka rekli su da su tri dječaka pretukla manje dijete. On je pozvao Sama i njegove prijatelje i naredio im da napuste park ne dopustivši im da mu kažu kako nisu bili u parku kad se nezgoda dogodila.
10. Kad je Borko bio uhićen zbog provale, sudac mu je dodijelio branitelja.
11. Danas, nakon donošenja nekih važnih odluka, vijeća za obrazovanje održavaju javna saslušanja. Svako tko želi da bude saslušan u vezi s problemom koji se razmatra, može doći i govoriti na sastanku.

Što vi mislite?

1. Što je ispravno ili neispravno u svakoj od ovih situacija?
2. Jeste li prisustvovali sličnim situacijama ili ih promatrali?

Vježba

1. Ukratko opišite situaciju koju ste promatrali ili u njoj sudjelovali, a koja je postavljala problem distributivne, korektivne i proceduralne pravde.
2. Gledajte vijesti na televiziji i izdvojite izvještaje o problemima koji obuhvaćaju distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu. Objasnite to u razredu.
3. Pronađite u novinama i časopisima tekstove o situacijama koje obuhvaćaju distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu i donesite isječke u razred.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 51 27.8.2010 13:06:41

18. LEKCIJA

Što je odgovornost?

Cilj lekcije

Ova vas lekcija upoznaje s koncepcijom odgovornosti i njezinom važnošću u današnjem životu. Razmotrit ćete tri situacije koje postavljaju pitanja odgovornosti. Također ćete razmotriti pitanja odgovornosti u vašem životu.

Nakon završetka lekcije moći ćete odrediti odgovornosti i one kojima ih dugujemo, kao i nagrade i kazne koje idu uz te odgovornosti

Upamtite pojmove

odgovornost
nagrada
kazna
zakonik
čimbenici
izvor

Što je odgovornost?

Odgovornost je dužnost ili obveza da se nešto učini ili ne učini. Npr. možete imati odgovornost brinuti se o mlađem bratu ili sestri, završiti zadaću prije izlaska s prijateljima, ne dirati očev alat bez dopuštenja. Obično slijede nagrade za ispunjenje odgovornosti, odnosno kazne za neispunjenje, npr. za pomaganje u kućnim poslovima. Kao što vidite, posljedice su ispunjenja ili neispunjenja odgovornosti različite.

Vježba kritičkog razmišljanja
RAZMATRANJE ODGOVORNOSTI

Svaka od sljedećih situacija obuhvaća pitanje odgovornosti. Razmislite kako biste postupili. Odlučite da li biste prihvatili te odgovornosti i kako biste ih ispunili. Potom odgovorite na pitanje "Što vi mislite?"

Bila je duboka noć u gradu. Većina ljudi završila je s večerom i otišla na spavanje. Iznenada se začuo ženski glas: "Ne! Pusti me!" Svjetla su se upalila i ljudi pojavili na prozorima gledajući na ulicu. Čovjek s nožem u ruci pokušavao je ženi oteti torbicu. "Ostavi je", netko je povikao. Lopov se okrenuo da vidi je li mu tko prilazi, a žena se pokušala otrgnuti. Susjedi su i dalje promatrali s prozora, kao da gledaju TV-program. Videći da nitko ne prilazi, lopov je udario ženu nožem i pobjegao s njezinom torbicom. Žena je, krvareći, pala na tlo.

Gospođa N. nije znala što učiniti. Dogodilo se nekoliko provala u susjedstvu, mislila je da zna tko je to napravio. Jučer je njezin sin kod kuće gledao s prijateljima televiziju. Jedan od dječaka pokazivao je prijamnik koji je navodno bio dobio. Gospođa N. je prepoznala televizor ukraden iz susjedove kuće.

Izaslanik B. trebao je odlučiti kako da glasuje o predloženome zakonu. Zakon je nalagao tvornicama da nadziru zagađivanje zraka i vode. Vlasnici tvornica morali bi uložiti velika sredstva da bi se to ostvarilo, pa bi mnogi izgubili posao. Radnici stoga ne žele da izaslanik podupire zakon. Ali drugima u gradu zakon je odgovarao i bili bi nezadovoljni ako on bude glasovao za zakon. Njegov će glas odlučiti o tome hoće li i dalje biti izaslanik.

Što vi mislite?

1. Tko ima odgovornosti u ovoj situaciji?
2. Koje su to odgovornosti?
3. Kome se duguju te odgovornosti?
4. Otkuda te odgovornosti potječu?
5. Što se može dogoditi ako osoba ili osobe ispune odgovornosti? A što ako ih ne ispune?

Zašto je odgovornost važna?

Razmatrajući i donoseći odluku o nekoj specifičnoj odgovornosti, treba razgovarati o tome zašto je važno da ljudi izvršavaju svoje odgovornosti. Također treba znati nešto o izvoru odgovornosti. U idućoj ćemo lekciji ispitivati neke od zajedničkih izvora od-

PRIJELOM_26_08_2010.indd 52 27.8.2010 13:06:42

govornosti. Najprije ćete razmotriti neku od odgovornosti koju vi imate.

Što vi mislite?

Razmislite o jednoj važnoj odgovornosti koju imate. Potom odgovorite na sljedeća pitanja:

1. Koja je to odgovornost?
2. Kome se duguje?
3. Koji je izvor te odgovornosti?
4. Koje su prednosti njezina ispunjavanja?
5. Što se može dogoditi ako je ne ispunite?
6. Zašto je ta odgovornost važna?

Primijenite naučeno

1. Izradite tablicu u koju ćete unositi odgovornosti koje imate kod kuće, u školi i u zajednici. Prikažite kome tu odgovornost dugujete, izvor te odgovornosti i nagrade ili kazne koje ju prate.
2. Prikupite ilustracije koje prikazuju ispunjavanje odgovornosti. Isječke iz novina i časopisa pričvrstite na pano u razredu.

Intelektualni alat za odlučivanje o odgovornostima		
1. Koje su odgovornosti?	Odgovornost 1	Odgovornost 2
2. Koji su njihovi izvori?		
3. Koje su nagrade za izvršenje?		
4. Kakve su kazne za neizvršavanje?		
5. Koje su prednosti izvršavanja?		
6. Koji su nedostaci izvršavanja?		
7. Koliko je hitno izvršenje?		
8. Kakva je njihova relativna važnost?		
9. Koliko je vremena potrebno za izvršenje?		
10. Imam li potrebna sredstva?		

PRIJELOM_26_08_2010.indd 53 27.8.2010 13:06:42

Intelektualni alat za odlučivanje tko je za što odgovoran				
1. O kakvom se događaju ili situaciji radi?				
2. Koje se osobe mogu smatrati odgovornima?				
3. Na koji se način svaka od tih osoba može smatrati uzročnikom?				
4. Kakvu je dužnost ili obvezu prekršilo ili propustilo ispuniti ponašanje te osobe?				
5. Kako biste ocijenili svijest te osobe? a. osoba je djetinjasta b. nemarna c. neuračunljiva d. svjesna mogućih posljedica				
6. Je li ta osoba izgubila kontrolu? Je li mogla drukčije postupiti? Objasnite svoj odgovor.				
7. Koje vrijednosti, interesi i odgovornosti opravdavaju ponašanje te osobe? Ili se ne radi o tome?				

PRIJELOM_26_08_2010.indd 54 27.8.2010 13:06:42

19. LEKCIJA

Koji su izvori odgovornosti?

Cilj lekcije

Ova vam lekcija omogućava proučavati nekoliko uobičajenih izvora odgovornosti. Također ćete imati priliku razmotriti različite načine na koje ljudi dobivaju odgovornosti – jesu li to slobodno izabrali, je li im to nametnuto od drugih, ili su ih nesvjesno preuzeli.

Kad završite ovu lekciju, moći ćete odrediti različite izvore odgovornosti i objasniti kako i zašto ljudi preuzimaju određene odgovornosti.

Upamtite pojmove

obveza
ugovor
suglasnost
zadaća
postavljenje
zanimanje
običaj
građanska dužnost
moralna načela
svjestan izbor

Izvori odgovornosti

Odgovornost potječe iz nekoliko izvora. Primjeri koji slijede potvrđuju nekoliko uobičajenih načina na koje ljudi dobivaju određene odgovornosti.

1. **Obećanja.** Kad jedna osoba da obećanje drugoj, ta osoba preuzima odgovornost ili obvezu održati to obećanje ili "održati svoju riječ". Nekad ljudi jedni drugima daju obećanja u formalnom zakonskom obliku i tada takva obećanja nazivamo ugovorima. U drugim prilikama obećanja su posve neformalna. Trebate znati da kada date obećanje, vi prihvaćate ili dajete suglasnost da ćete ispuniti obećanje ili obvezu.
   a) Borko je od svog prijatelja Karla pozajmio 2.000,00 kuna da bi platio popravak automobila. Obećao je vratiti Karlu dug krajem mjeseca kad bude primio plaću.
   b) Gospodin i gospođa Majerić potpisali su sa svojim stanodavcem ugovor o najmu stana na godinu dana.
2. **Zadaća.** Ponekad ljudi dodjeljuju ili nameću obveze drugima.
   a) Gospodin Smoljić je na satu hrvatskog jezika učenicima zadao da do petka pročitaju prvu polovicu novele.
   b) Ravnatelj škole zadužio je gospođu Krešić, razrednicu šestog razreda, da vodi računa o redu u blagovaonici.
3. **Postavljenje**. U nekim situacijama ljudi mogu biti izabrani ili postavljeni na položaje koji nose odgovornost.
   a) Zastupnik Hrastić postavljen je za suca Ustavnog suda.
   b) Trener Šimić postavio je Pavla Štiha za direktora opreme.
4. **Zanimanje**. Svako zanimanje ili posao nosi sa sobom određene odgovornosti.
   a) Od mehaničara za popravak automobila, Janka Svibena, očekuje se da dobro popravlja automobile.
   b) Sudac Haramina odgovoran je za vođenje pravednih suđenja i za donošenje presude prema kršiteljima zakona u skladu sa zakonom.
5. **Zakon**. Zakon postavlja odgovornost gotovo pred svakog člana zajednice.
   a) Jelena Matković treba ići u školu do svoje petnaeste godine ili dok ne maturira u srednjoj školi.
   b) Josipi Lončar odbija se dio njezine plaće svaki mjesec da bi se platili porezi jer je tako predviđeno zakonom.
6. **Običaji.** Neke obveze proizlaze iz običaja – tradicije – ili standardnih postupaka koji se s vreme-

PRIJELOM_26_08_2010.indd 55 27.8.2010 13:06:42

nom razvijaju, a od ljudi u društvu očekuje se da ih poštuju.

a) Željko Medvedec strpljivo čeka u redu da na njega dođe red.

b) Ljubica Bek donijela je svojoj prijateljici dar na rođendansku proslavu.

7. Državljanstvo. U našoj zemlji ljudi imaju određene obveze samim time jer su državljani.

a) Anđela Horvat glasuje na izborima jer je to njezina građanska dužnost – obveza koja proizlazi iz državljanstva.

b) Mirko Jambrec redovito je obaviješten o važnim pitanjima.

8. Moralna načela. Moralna su načela pravila ili standardi koji se primjenjuju na temelju načela ispravnoga i pogrešnoga.

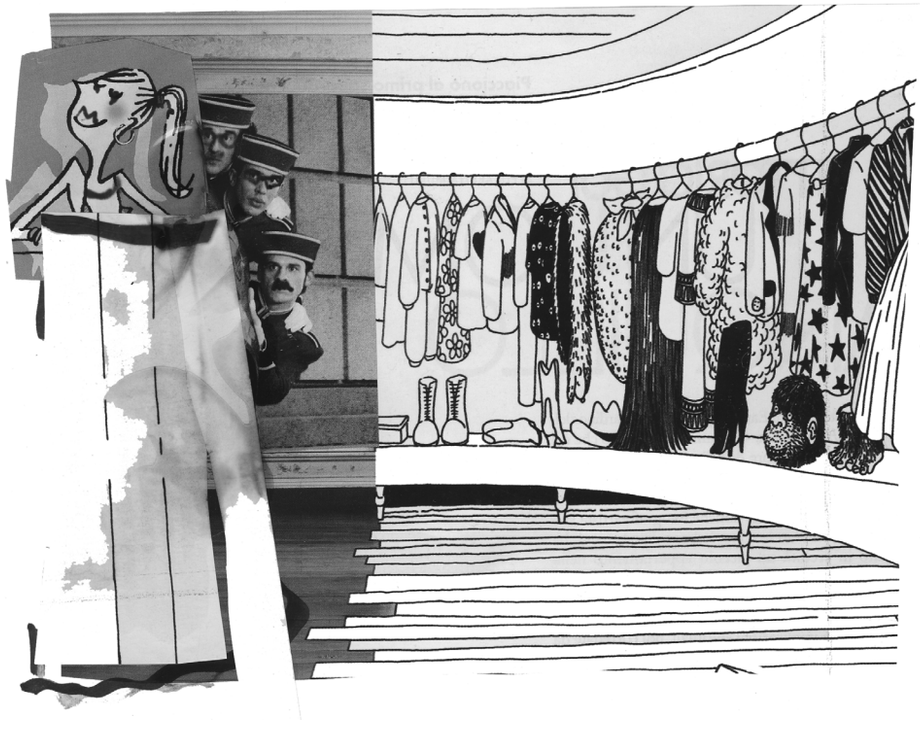

a) Svatko se treba prema drugima odnositi s poštovanjem.

b) Svatko treba biti pravedan prema ostalima.

Vježbe kritičkog razmišljanja
ISTRAŽIVANJE ODGOVORNOSTI

Radite u parovima. Odgovorite na pitanja koja slijede. Budite spremni u razredu raspraviti o svojim odgovorima.

1. Odredite odgovornost koju imate, a koja potječe iz jednog od navedenih izvora:

obećanja,

zadaće,

postavljenja,

zanimanje,

zakoni,

običaji,

državljanstvo,

moralna načela.

2. Od odgovornosti koje ste odredili:

Koje su slobodno ili dragovoljno preuzete?

Koje ste trebali preuzeti?

Koje ste preuzeli bez svjesnog izbora, tj. bez razmišljanja o njima?

3. Od određenih odgovornosti koje dvije smatrate najvažnijim? Zašto?

4. Koje nagrade možete dobiti ako ispunite dvije odgovornosti koje ste naveli kao najvažnije? Kakve kazne možete snositi ako ih ne uspijete ispuniti?

5. Koja je važnost ispunjavanja tih dviju obveza? Što se može dogoditi ako ljudi ne budu ispunjavali takve obveze?

Primjena lekcije

1. Navedite jednu ili dvije od najvažnijih obveza koje drugi ljudi imaju prema vama. Nakon toga odgovorite na pitanja koja slijede za svaku od tih obveza:

Koji je izvor odgovornosti te osobe prema vama?

Je li ta osoba preuzela obvezu dragovoljno? Je li obveza nametnuta? Je li osoba preuzela obvezu bez svjesnog razmišljanja?

Kakve nagrade osoba može dobiti ako ispuni te obveze prema vama?

Kakve kazne ta osoba može snositi ako ne ispuni obvezu prema vama?

Koja je važnost ispunjavanja obveze? Što se može dogoditi ako ljudi ne budu ispunjavali takve obveze?

2. Nacrtajte crtež ili napravite kolaž da biste prikazali neke od obveza koje imate i pritom naznačite njihov izvor.

PRIJELOM_26_08_2010.indd 56 27.8.2010 13:06:42

20. LEKCIJA

Na koji način možete ispitati odgovornosti?

Cilj lekcije

U ovoj ćete lekciji učiti o pitanjima koja se koriste prilikom ispitivanja odgovornosti. Ono što ste naučili o odgovornosti trebate primijeniti na konkretne situacije. Kad završite ovu lekciju, moći ćete se koristiti navedenim pitanjima da biste ispitali različite odgovornosti.

Upamtite pojmove

jamstvo
prisega

Nagrade i kazne vezane za odgovornost

Gotovo sve obveze nose sa sobom nagrade ili kazne. Naprimjer, ako ispunite obvezu izvršavajući posao, jedna je od nagrada plaća. Ako ne obavite povjereni posao, može se dogoditi da ćete biti kažnjeni otkazom. Kad istražujete odgovornosti, korisno je uzeti u obzir nagrade i kazne koje su povezane s njima. Sljedeća vas vježba upoznaje s tablicom kojom se možete koristiti da biste ispitali odgovornosti na promišljen način.

Vježbe kritičkog razmišljanja
ISPITIVANJE ODGOVORNOSTI

Pročitajte svaki od odlomaka koji slijedi i odredite primjere odgovornosti. Nakon toga ispunite tablicu na kraju lekcije za svaki od odlomaka. Pripremite se da o svojim odgovornostima razgovarate s ostalim učenicima u razredu.

1. Kakvu obvezu ovo jamstvo postavlja pred proizvođača? A kakvu obvezu pred kupca?

KOSILICA TRAVE STILL, MODEL R 312

Jamstvo od trideset dana

Still daje jamstvo za električnu kosilicu trave za bilo koji nedostatak u materijalu ili u izradi na vrijeme od trideset dana od dana kupnje. U jamstvenom razdoblju Still će zamijeniti neispravnu kosilicu s ispravnom ili će popraviti ili zamijeniti bilo koji od neispravnih dijelova ili vratiti novac. Samo je potrebno da svoju električnu kosilicu vratite: (1) prodavaču kod kojeg ste kupili kosilicu ili (2) bilo kojem Stillovu servisu. Nužno je imati dokaz o kupnji. Ovo vam jamstvo daje posebna zakonska prava.

2. Koje su odgovornosti predsjednika države?

Slom burze u listopadu 1929. godine označio je početak najgore ekonomske krize u američkoj povijesti. Kad je Franklin Delano Roosevelt bio izabran za predsjednika 1932. godine, ekonomske se prilike nisu poboljšale. Za vrijeme svoje izborne kampanje on je obećao "New Deal" ("Novi posao") za sve Amerikance. Obećao je da će predložiti programe koji će pomoći nezaposlenima, farmerima i ostalima kojima je pomoć bila nužna. Također je obećao da će pomoći u sređivanju prilika za napredak posla i industrije. Birači koji su ga izabrali vjerovali su da će "New Deal" pomoći zemlji i da se vrati na put oporavka.

Koje su obveze proistekle iz obećanja Franklina Roosevelta danih tijekom kampanje?

3. Koje su obveze suca i svjedoka?

Sutkinja Marija Jurić promatrala je Branka Štoka kako prilazi govornici za svjedoke. Upozorena je kako je moguće da gospodin Štok neće biti svjedok koji surađuje. Također joj je bilo poznato da je već nekoliko puta tijekom ispitivanja mijenjao svoj iskaz.

Sutkinja Jurić pozorno je slušala dok je sudski činovnik provodio postupak prisege za gospodina Štoka.

"Prisežete li časno ili potvrđujete li da će svako svjedočenje koje date u ovom slučaju i pred ovim sudom biti istina, potpuna istina i ništa drugo osim istina?"

PRIJELOM_26_08_2010.indd 57 27.8.2010 13:06:43

"Da", odgovorio je gospodin Štok.

Sutkinja Jurić razmišljala je o obvezama koje ima kao sudac. Ona je bila dužna održavati red i poštovati postupke te pravedno suditi. Ona je rekla: "Gospodine Štok, dopustite mi da vas podsjetim, ako ne budete istinito svjedočili pod prisegom, možete biti osuđeni za lažno svjedočenje (laganje pod prisegom). Kazna je za lažno svjedočenje u ovoj državi od dvije do četiri godine zatvora."

4. Koje su odgovornosti učenika i radnika?

Maja Leko, koja ide u četvrti razred srednje škole u Rijeci, vidjela je obavijest na školskoj oglasnoj ploči.

TRAŽI SE
PRODAVAČ ZA POLA RADNOG VREMENA
JAVITE SE U TRGOVINU MICIĆ

Maja je odlučila natjecati se za posao tog dana nakon škole. Novac joj je bio potreban da vrati pozajmicu roditeljima, koju je dobila da kupi bicikl s deset brzina. Nadala se da će na posao potrošiti samo nekoliko sati nakon škole jer je bila obvezna raditi na istraživačkom projektu. Također je željela utorkom poslijepodne biti slobodna jer je išla na sate glasovira.

Kad je Maja razgovarala s poslovođom, on joj je objasnio obveze. Morala je biti ljubazna prema kupcima, pomoći im da pronađu ono što žele, vratiti im ostatak novca i voditi urednu i točnu evidenciju prodajnih računa. Radno vrijeme može se organizirati tako da bude slobodna utorkom poslijepodne, ali u svim drugim danima u tjednu na poslu mora biti od 3:30 do 6:00 poslijepodne. Poslovođa joj je rekao da mora biti naročito točna jer je osoba koju će zamjenjivati jednu majka koja mora biti na vrijeme kod kuće kad joj dolaze mlađa djeca iz škole. Na kraju razgovora poslovođa je rekao Maji da je dobila posao. Po satu je bila plaćena 20 kuna.

Primjena lekcije

Intervjuirajte nekoga tko radi u vašoj školi ili mjestu, kao što su domar, policajac, trener, ravnatelj, nastavnik, vrtlar ili tehničar za popravak telefona. Saznajte koje su njegove glavne obveze na poslu. Pitajte što bi se dogodilo ako te obveze ne bi bile ispunjene.

Informacije koje prikupite upišite u tablicu koju ćete izraditi po uzoru na tablicu koja je na kraju ove lekcije. Objasnite tablicu.

Nacrtajte karikaturu da biste prikazali nagradu koju bi osoba mogla dobiti za ispunjavanje obveza, ili kaznu ako obveza nije ispunjena.

Intelektualni alat za proučavanje odgovornosti				
Koje osobe imaju odgovornost?				
Koje su to odgovornosti?				
Kome su odgovorni?				
Koji je njihov izvor?				
Kako su preuzete?				
Koje su nagrade i kazne povezane s njima?				

PRIJELOM_26_08_2010.indd 58 27.8.2010 13:06:43

PRIJELOM_26_08_2010.indd 59 27.8.2010 13:06:43

PRIJELOM_26_08_2010.indd 60 27.8.2010 13:06:43